

„Diagnoza zapotrzebowania na konkursy uwzględniające potrzeby osób z grup defaworyzowanych”

Raport końcowy

Warszawa, styczeń 2025 rok

Wykonawca: Ecorys Polska Sp. z o.o.

Autorzy: I. Kania, J. Kluba, M. Niebylski, P. Kowalczyk

Dobre praktyki opracowali: B. Belica, I. Kania, J. Kluba

ul. Chmielna 69, 00-801 Warszawa
tel. +48 22 39 07 401
gov.pl/NCBR

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis skrótów

ADZ/ Desk research	Analiza danych zastanych
ASD	Zaburzenia ze spektrum autyzmu
BON	Biuro ds. osób z niepełnosprawnością
CS	Cel szczegółowy badania
EFS+	Europejski Fundusz Społeczny Plus
Program FERS	Program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony
IP POWER	Instytucja Pośrednicząca dla Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020
IP FERS	Instytucja Pośrednicząca dla Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027
NCBR	Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
OzN	Osoba z niepełnosprawnością
SzN	Studenci z niepełnosprawnościami
NSP2021	Narodowy Spis Powszechny z roku 2021
POWER	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
Priorytet FERS.01	Priorytet FERS.01 Umiejętności
Priorytet FERS.03	Priorytet FERS.03 Dostępność i usługi dla osób z niepełnosprawnościami
RPO	Regionalne Programy Operacyjne
STEM	Nauka, technologia, inżynieria, matematyka (ang. science, technology, engineering, mathematics)
SZOP FERS	Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego

Spis treści

1. Streszczenie – główne wyniki i wnioski z badania (w tym executive summary)	slajdy: 6-16
2. Opis badań	slajdy: 17-19
3. Identyfikacja i potrzeby grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym	slajdy: 20-34
4. Pożądane formy zwiększania dostępu do kształcenia na poziomie wyższym	slajdy: 35-37
5. Zapewniane przez uczelnie formy wsparcia osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym. Efekty podejmowanych działań	slajdy: 38-49
6. Instrumenty i zakres wsparcia w ramach FERS odpowiadające na problemy grup osób o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym	slajdy: 50-56
7. Dobre praktyki zapewniania udziału w kształceniu grupom o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym - możliwość implementacji i skalowania rozwiązań	slajdy: 57-70
8. Rekomendacje	slajdy: 71-76
Załączniki	slajd: 77-78

„Diagnoza zapotrzebowania na konkursy uwzględniające potrzeby osób z grup defaworyzowanych”

Cel główny badania

Ocena możliwości wykorzystania działań realizowanych w ramach Priorytetu I „Umiejętności” i III FERS „Dostępność i usługi dla osób z niepełnosprawnościami” do zaspokojenia potrzeb grup defaworyzowanych w dostępie do kształcenia oferowanego przez sektor szkolnictwa wyższego.

Zakres przedmiotowy

- Grupy defaworyzowane w dostępie do szkolnictwa wyższego i ich potrzeby w zakresie dostępu do preferowanych form kształcenia oferowanych przez szkoły wyższe.
- Możliwe rozwiązania mitygujące wyzwania związane z tą problematyką.

Grupy o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

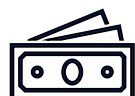
Coraz liczniejszą grupę stanowią:

- **osoby w spektrum autyzmu,**
- **osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD.**

W ostatnich latach przedstawiciele uczelni odnotowują **wyraźny wzrost liczby osób studiujących doświadczających kryzysu psychicznego.**

Nową, dotychczas rzadko zauważaną przez uczelnie grupą osób pozostających w niekorzystnej sytuacji jeśli chodzi o dostęp do kształcenia na uczelniach **są osoby niebinarne i osoby transpłciowe.**

Potrzeby osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym wspólne dla więcej niż jednej grupy

Wsparcie finansowe

Zwiększenie dostępności miejsc zamieszkania

Personalizacja kształcenia

Zrozumienie/akceptacja w społeczności akademickiej

Wsparcie psychologiczne

Grupy w mniejszym stopniu dostrzegane i wspierane przez uczelnie w zakresie ułatwień w dostępie do kształcenia

Osoby doświadczające kryzysu psychicznego są grupą rzadko bezpośrednio wspieraną w projektach. Liczebność tej grupy szybko się zwiększa, należy zatem oczekiwać większej liczby projektów do niej skierowanych.

Brakuje przykładów dobrych praktyk wsparcia osób z ASD, ADHD, osób niebinarnych i transpłciowych na uczelniach. Wsparcie tych grup to nowe wyzwanie dla uczelni, o którym należy pamiętać projektując interwencje w obszarze szkolnictwa wyższego.

„Diagnoza zapotrzebowania na konkursy uwzględniające potrzeby osób z grup defaworyzowanych”

Formy wsparcia i efekty działań zakładających włączenie w system kształcenia osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

Strategie rozwojowe polskich uczelni **w średnim stopniu uwzględniają potrzebę wsparcia grup osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym.**

58% dokumentów strategicznych uczelni przewidywało wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami. Jest to grupa w największym stopniu reprezentowana w strategiach uczelni.

OzN są głównym odbiorcą wsparcia zapewnianego przez uczelnie. W następnej kolejności są to **osoby w trudnej sytuacji materialnej oraz doświadczające kryzysu psychicznego.**

Niewiele uczelni w Polsce zdołało zaimplementować **innowacyjne formy wsparcia** (np. tutoring, aplikacje mobilne) do praktyki.

Wsparcie często nie ma charakteru systemowego, a wynika z założeń realizowanych projektów.

Uczelnie publiczne oferują bardziej kompleksowy i zróżnicowany katalog form wsparcia grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym niż uczelnie niepubliczne.

Instrumenty i zakres wsparcia FERS odpowiadające na problemy grup osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

Elastyczne instrumenty FERS stwarzają możliwość objęcia wsparciem różnych odbiorców - niemal wszystkie zidentyfikowane grupy o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym.

W ramach FERS nie ma konkursów, które pozwoliłyby odpowiedzieć uczelniom na potrzeby cudzoziemców. Nie ma również możliwości wsparcia kandydatów.

Uczelnie dostrzegają konieczność realizacji wsparcia o charakterze przekrojowym, a nie tylko ukierunkowanego na potrzeby określonych grup.

Dobre praktyki zapewniania udziału w kształceniu grupom o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

Projekty zakładające realizację działań skorelowanych, zwiększających dostępność uczelni w wielu wzajemnie powiązanych obszarach jej funkcjonowania.

Poziom dojrzałości uczelni jeśli chodzi o jej dostępność dla OzN podnoszą: praktyczne wykorzystanie na uczelni zasad projektowania uniwersalnego oraz systematyczny rozwój Centrów Wiedzy o Dostępności.

1

Działania w zakresie wsparcia kobiet i cudzoziemców koncentrują się głównie na tworzeniu modeli postępowania wobec tych grup.

Projekty te są kompleksowe, obejmują często również wprowadzenie absolwenta na rynek pracy, co należy ocenić pozytywnie.

2

Wsparcie kierowane do osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej ma zwykle charakter pomocy finansowej.

Dobłą praktyką jest konstrukcja wsparcia, które obejmuje dodatkowo inne elementy, np. związane z doradztwem zawodowym, rozwijaniem umiejętności praktycznych.

3

Dobrymi praktykami wsparcia młodzieży z obszarów wiejskich, osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej oraz osób po 30. roku życia jest rozwój oferty e-usług.

Pozwala to na zmniejszenie kosztów studiowania, oszczędność czasu i możliwość godzenia pracy z życiem zawodowym, co jest ważne w przypadku tych grup.

4

1. Streszczenie – główne wyniki i wnioski z badania

Streszczenie – główne wyniki i wnioski z badania

Celem badania była ocena możliwości wykorzystania działań realizowanych w ramach Priorytetu I „Umiejętności” i III „Dostępność i usługi dla osób z niepełnosprawnościami” FERS do zaspokojenia potrzeb grup defaworyzowanych w dostępie do kształcenia oferowanego przez sektor szkolnictwa wyższego.

Zakres przedmiotowy badania obejmował grupy defaworyzowane w dostępie do szkolnictwa wyższego i ich potrzeby w zakresie dostępu do preferowanych form kształcenia oferowanych przez uczelnie, a także możliwe rozwiązania mitygujące wyzwania związane z tą problematyką.

Zakres podmiotowy badania obejmował uczelnie, w tym przedstawicieli jednostek uczelni zajmujących się sprawami studenckimi, ofertą kształcenia oraz ofertą dla osób dorosłych/osób ze specjalnymi potrzebami. Ponadto podmiotami uczestniczącymi w badaniu były instytucje działające na rzecz wsparcia osób zaliczonych do grup o utrudnionym dostępie do kształcenia oferowanego przez uczelnie.

Główny wniosek z badania: Działania realizowane w ramach Priorytetu I „Umiejętności” i III „Dostępność i usługi dla osób z niepełnosprawnościami” FERS pozwalają na wsparcie osób z grup o utrudnionym dostępie do kształcenia oferowanego przez szkoły wyższe adekwatnie do ich potrzeb.

W badaniu zidentyfikowano 10 grup osób, które mają utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym: osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej, kobiety, osoby z niepełnosprawnościami, osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD, osoby z doświadczeniem kryzysu psychicznego, osoby pochodzące z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast, osoby powyżej 30. roku życia, Cudzoziemcy/osoby z doświadczeniem migracji, osoby niebinarne i transpłciowe.

Coraz liczniejszą grupę w społeczności akademickiej **stanowią osoby ze spektrum autyzmu oraz osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD.**

Widoczny jest również **wzrost liczby osób studiujących doświadczających kryzysu psychicznego. Osoby niebinarne i osoby transpłciowe są nową**, dotychczas **rzadko zauważaną przez uczelnie grupą osób** pozostających w niekorzystnej sytuacji jeśli chodzi o dostęp do kształcenia na poziomie wyższym.

Potrzeby osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym są zróżnicowane, ale można wskazać potrzeby wspólne dla więcej niż jednej grupy.

Osoby pochodzące z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast, osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej, cudzoziemcy oraz osoby z niepełnosprawnościami to grupy potrzebujące **wsparcia finansowego.**

Zwiększenie dostępności miejsc zamieszkania w ośrodkach akademickich to potrzeby zidentyfikowane u takich grup, jak: osoby pochodzące z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast, osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i cudzoziemcy.

Zrozumienia i akceptacji w społeczności akademickiej potrzebują osoby doświadczające kryzysu psychicznego, osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD oraz osoby powyżej 30. roku życia.

Personalizacja kształcenia jest potrzebą identyfikowaną przede wszystkim u osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, osób z niepełnosprawnościami, osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, osób z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD.

Dla osób doświadczających kryzysu psychicznego, osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, osób niebinarnych i transpłciowych potrzebne jest **wsparcie psychologiczne.**

Formy wsparcia i efekty działań zakładających włączenie w system kształcenia osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym zidentyfikowane w ramach badania **odnoszą się przede wszystkim do osób z niepełnosprawnościami**. W następnej kolejności są to osoby w trudnej sytuacji materialnej oraz doświadczające kryzysu psychicznego.

Wsparcie uczelni na rzecz grup o utrudnionym dostępie do kształcenia bardzo często **nie ma charakteru systemowego**, a wynika z założeń realizowanych projektów. Jest to widoczne m.in. na poziomie dokumentów strategicznych uczelni, które w średnim stopniu uwzględniają potrzebę wsparcia różnych grup osób o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym.

Wsparcie to rzadko obejmuje jednak innowacyjne formy (np. tutoring, aplikacje mobilne) - znajdują się one dopiero w początkowym stadium rozwoju, niewiele uczelni w Polsce zdążyło zaimplementować do praktyki tego typu rozwiązania.

Uczelnie publiczne oferują bardziej kompleksowy i zróżnicowany katalog form wsparcia grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym niż uczelnie niepubliczne.

Elastyczne instrumenty FERS stwarzają możliwość objęcia wsparciem zróżnicowanych odbiorców i tym samym niemal wszystkie zidentyfikowane grupy o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym.

W konkursach FERS brakuje takich, które byłyby wprost ukierunkowane na cudzoziemców. Wsparcie dla tej kategorii jest realizowane w trybie pozakonkursowym, co nie jest wystarczające dla uczelni. Niewielkie są również możliwości wspierania kandydatów na studia, podczas gdy na tym etapie wiele osób rezygnuje z dalszej nauki (ujawnia się oddziaływanie czynników utrudniających dostęp do kształcenia na poziomie wyższym).

Dobre praktyki zapewniania udziału w kształceniu grupom o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym różnią się w przypadku poszczególnych grup.

Za dobre praktyki zwiększania udziału OzN w kształceniu na uczelniach uznaje się projekty zakładające realizację działań skorelowanych, zwiększających dostępność uczelni w wielu wzajemnie powiązanych obszarach jej funkcjonowania. Poziom dojrzałości uczelni jeśli chodzi o jej dostępność dla OzN podnoszą: praktyczne wykorzystanie na uczelni zasad projektowania uniwersalnego oraz systematyczny rozwój Centrów Wiedzy o Dostępności.

Działania w zakresie wsparcia kobiet i cudzoziemców na uczelniach koncentrują się przede wszystkim na tworzeniu modeli postępowania wobec tych grup. Projekty te są kompleksowe, obejmują często również wprowadzenie absolwenta na rynek pracy, co należy ocenić pozytywnie.

Wsparcie kierowane do osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej ma zwykle charakter pomocy finansowej. Dobrą praktyką jest konstrukcja wsparcia, które obejmuje dodatkowo inne elementy, np. związane z doradztwem zawodowym, rozwijaniem umiejętności praktycznych itp.

Dobrymi praktykami wsparcia młodzieży z obszarów wiejskich/ oddalonych od dużych miast, osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej oraz osób po 30. roku życia jest rozwój oferty e-usług. Pozwala to na zmniejszenie kosztów studiowania, oszczędność czasu i możliwość godzenia pracy z życiem zawodowym, co jest ważne w przypadku tych grup.

Grupą w mniejszym stopniu dostrzeganą i wspieraną przez uczelnie w zakresie ułatwień w dostępie do kształcenia są **osoby doświadczające kryzysu psychicznego**. Są grupą rzadko wspieraną w projektach bezpośrednio. Wsparcie dla tych odbiorców jest zwykle realizowane przy okazji oferty skierowanej do innych osób. **Liczebność tej grupy szybko się zwiększa, należy zatem oczekiwać większej liczby projektów do niej skierowanych.**

Na razie „niewidoczne” dla uczelni pozostają **osoby z ASD, ADHD, osoby niebinarne i transpłciowe**. Wsparcie tych grup to nowe wyzwanie dla uczelni, o którym należy pamiętać projektując interwencje w obszarze szkolnictwa wyższego.

Kluczowe rekomendacje z badania:

1. Rekomenduje się, aby **we wszystkich regulaminach naborów FERS, które będą dotyczyć grup defaworyzowanych używać sformułowania "grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym"**. Ponadto, w regulaminach naborów dotyczących zapewniania dostępności rekomenduje się każdorazowo wskazywać obszary dostępności wraz z podaniem definicji i przykładów działań (analogicznie jak w regulaminie naboru nr FERS.03.01-IP.08-001/23).
2. Rekomenduje się **kontynuację wsparcia uczelni w zakresie zwiększania jej dostępności dla osób z grup zidentyfikowanych jako grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym** w kolejnych naborach wniosków w FERS, jak również w kolejnej perspektywie finansowej. Należy przy tym uwzględnić wyniki zrealizowanego badania ewaluacyjnego, tj. rozszerzenie katalogu przykładowych grup o utrudnionym dostępie do kształcenia w szkołach wyższych.
3. Należy **kontynuować realizację działań, których celem jest podnoszenie kompetencji kadr uczelni (zarządczych, dydaktycznych, administracyjnych) w zakresie pracy z osobami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, pozostającymi w niekorzystnej sytuacji, jeśli chodzi o udział w edukacji na poziomie wyższym**. Konieczne są również działania informacyjno-edukacyjne podnoszące świadomość studentów/studentek na temat możliwości i potrzeb grup osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Komponent spersonalizowanych form doskonalenia kompetencji kadr uczelni w zakresie pracy z osobami o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz akcji informacyjno-edukacyjnych dla studentów/studentek powinien być elementem projektów dofinansowanych w ramach FERS Działanie 01.05 Umiejętności w szkolnictwie wyższym oraz Działanie 03.01 Dostępność szkolnictwa wyższego.

Executive summary - main results and conclusions of the study

The aim of the study was to assess the feasibility of using the measures implemented under Priority I ‘Skills’ and III ‘Accessibility and services for people with disabilities’ of the FERS to meet the needs of disadvantaged groups in accessing education offered by the higher education institutions/HEIs.

The subject scope of the study included disadvantaged groups in access to higher education and their needs in terms of access to the preferred forms of education offered by higher education institutions, as well as possible solutions to mitigate the challenges associated with this issue.

The subject scope of the survey covered higher education institutions, including representatives of university units dealing with student affairs, the educational offer and the offer for adults/people with special needs. In addition, the entities participating in the study were institutions working to support people included in groups with difficult access to education offered by higher education institutions.

Main conclusion of the study: The actions implemented under Priority I ‘Skills’ and III ‘Accessibility and services for people with disabilities’ of FERS allow support for people from groups with difficult access to education offered by higher education institutions adequate to the needs of these groups.

The study identified 10 groups of people who find it difficult to access tertiary education: economically disadvantaged people, women, people with disabilities, people with autism spectrum disorders, people with hyperkinetic disorder with associated ADHD behavioural disorders, people with experience of mental health crisis, people from rural areas/far from large cities, people over 30, Foreigners/people with experience of migration, non-binary and transgender people.

A growing group in the university community is made up of **people on the autism spectrum and those with hyperkinetic disorder with associated behavioural disorders ADHD.**

There is also a noticeable increase in the number of students experiencing a mental health crisis. Non-binary and transgender people are a new group of disadvantaged people, hitherto rarely noticed by universities, when it comes to accessing higher education.

The needs of people with difficult access to higher education are diverse but needs common to more than one group can be identified.

People coming from rural areas/far from big cities, people in a difficult material situation, foreigners and people with disabilities are groups in need of **financial support.**

Increasing the availability of university accommodation is a need identified in groups such as: people from rural areas/far from big cities, people in a difficult material situation and foreigners.

Understanding and acceptance in the academic community is needed by people experiencing a mental health crisis, people with autism spectrum disorders, people with hyperkinetic disorder with associated ADHD behavioral disorders and people over 30 years of age.

Personalization of education is a need identified primarily in vulnerable people, people with disabilities, people with autism spectrum disorders, people with hyperkinetic disorder with associated ADHD behavioral disorders.

For people experiencing a mental health crisis, people with autism spectrum disorders, non-binary and transgender people, **psychological support is needed.**

The forms of support and the effects of measures assuming the inclusion in the educational system of persons with impeded access to education at the tertiary level identified in the study refer primarily to persons with disabilities, followed by persons in a difficult material situation and those experiencing a mental crisis.

The university's support for groups with difficult access to education is very often not systemic, but results from the assumptions of the projects implemented. This is evident, inter alia, at the level of strategic documents of HEIs, which, to a medium extent, e.g., the need to support various groups of persons with difficult access to higher education.

This support, however, rarely includes innovative forms (e.g., tutoring, mobile applications) - they are only in the early stages of development, few universities in Poland have managed to implement such solutions in practice.

Public universities offer a more comprehensive and diverse catalogue of forms of support for groups with difficult access to higher education than non-public universities.

Flexible FERS instruments provide the opportunity to cover diverse audiences and thus almost all identified groups with difficult access to higher education.

FERS competitions lack those explicitly targeting foreigners. Support for this category is implemented in a non-competitive mode, which is not sufficient for universities. There are also few opportunities to support university candidates, while at this stage many drop out of further education (the impact of factors hindering access to higher education is revealed).

Good practice in ensuring participation in education for groups with poor access to higher education differs for different groups.

Good practices for increasing the participation of OzN in education at HEIs considered to be projects involving the implementation of correlated activities, increasing the accessibility of the HEI in many interrelated areas of its functioning. The level of maturity of HEIs as regards their accessibility for OzN is increased by: practical use of the principles of universal design at HEIs and systematic development of Accessibility Knowledge Centres.

Activities in area of support for women and foreigners at HEIs focus primarily on the development of models for dealing with these groups. These projects are comprehensive and often also include the introduction of the graduate to the labour market, which should be evaluated positively.

The support directed to those in a difficult material situation is usually in the form of financial assistance. A good practice is the construction of support which additionally includes other elements, e.g. related to professional counselling, development of practical skills, etc.

Good practice in supporting young people from rural areas/distant from large cities, people in a difficult material situation and people over 30 is the development of an e-service offer. This reduces the cost of studying, saves time and enables work-life balance, which is important for these groups.

A group less recognized and supported by HEIs in terms of facilitating access to education is people experiencing a mental health crisis. They are a group rarely supported directly in projects. Support for these audiences tends to be provided in the context of offerings aimed at other people. The size of this group is rapidly increasing, so more projects aimed at them should be expected.

For now, people with ASD, ADHD, non-binary and transgender people remain ‘invisible’ to HEIs. Supporting these groups is a new challenge for HEIs that should be kept in mind when designing interventions in the field of higher education.

Key recommendations from the study:

1. It is recommended that all FERS call regulations that will address disadvantaged groups use the phrase ‘groups with difficult access to higher education’. In addition, in the regulations of the calls for proposals concerning the provision of accessibility, it is recommended to always indicate the areas of accessibility with definitions and examples of actions (analogous to the regulations of call no. FERS.03.01-IP.08-001/23).
2. It is recommended to continue support for HEIs in terms of increasing their accessibility for people from groups identified as having difficulty accessing higher education in subsequent calls for proposals in FERS, as well as in the next financial perspective. This should take into account the results of the evaluation study carried out, i.e. the expansion of the catalogue of exemplary groups with impeded access to higher education.
3. It is necessary to continue the implementation of measures aimed at improving the competence of university staff (management, teaching, administrative) in terms of working with disadvantaged persons with special educational needs in terms of participation in higher education. There is also a need for information and education activities raising awareness of students/students about the opportunities and needs of SEN groups. The component of personalised forms of improving competences of HEI staff in terms of working with persons with special educational needs and information and educational actions for students should be an element of projects financed under FERS Measure 01.05 Skills in higher education and Measure 03.01 Accessibility of higher education.

2. Opis badania

Cel główny badania

Ocena możliwości wykorzystania działań realizowanych w ramach Priorytetu I „Umiejętności” i III „Dostępność i usługi dla osób z niepełnosprawnościami” FERS do zaspokojenia potrzeb grup defaworyzowanych w dostępie do kształcenia oferowanego przez sektor szkolnictwa wyższego.

Cele szczegółowe badania

- 1) Identyfikacja i charakterystyka grup defaworyzowanych w dostępie do kształcenia oferowanego przez szkoły wyższe w kontekście ich problemów i potrzeb.
- 2) Identyfikacja dotychczasowych efektów działań zakładających skuteczne włączenie osób z grup defaworyzowanych w system kształcenia na poziomie wyższym.
- 3) Wskazanie użytecznych instrumentów i zakresów wsparcia w ramach FERS odpowiadających na zidentyfikowane problemy grup defaworyzowanych. Ocena możliwości modyfikacji tych założeń celem lepszego dostosowania do zidentyfikowanych problemów grup defaworyzowanych lub konieczności wprowadzenia nowego instrumentu.

Zakres badania

Zakres przedmiotowy:

- Grupy defaworyzowane w dostępie do szkolnictwa wyższego i ich potrzeby w zakresie dostępu do preferowanych form kształcenia oferowanych przez szkoły wyższe.
- Możliwe rozwiązania mitygujące wyzwania związane z tą problematyką.

Zakres podmiotowy:

- Przedstawiciele uczelni – biur ds. studenckich.
- Przedstawiciele uczelni – biur ds. kształcenia i tworzenia oferty uczelni.
- Przedstawiciele ds. oferty uczelni dla osób dorosłych/osób ze specjalnymi potrzebami.
- Instytucje działające na rzecz wsparcia osób z grup defaworyzowanych w dostępie do kształcenia oferowanego przez uczelnie.

Metody badawcze i źródła danych

1

Analiza danych zastanych

Dokumenty programowe, dokumentacja naborów, literatura, dokumenty strategiczne.

2

Analiza danych zastanych

Strony internetowe 142 uczelni publicznych i niepublicznych.

3

Analiza danych zastanych

Baza projektów finansowanych z EFS:
<https://kohesio.ec.europa.eu/pl/projekty> – identyfikacja dobrych praktyk.

4

Wywiady pogłębione

Przedstawiciele uczelni (n=15)
Przedstawiciele NCBR (n=3)

5

Panel ekspertów

Przedstawiciele uczelni i instytucji reprezentujących grupy o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym.

6

Analiza SWOT

Ocena możliwości wykorzystania instrumentów FERS do wsparcia osób z grup defaworyzowanych w dostępie do szkolnictwa wyższego.

7

Warsztat rekomendacyjny

Przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za realizację interwencji FERS w zakresie dotyczącym przedmiotu badania.

3. Identyfikacja i potrzeby grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym

Kluczowe wyniki badania w obszarze identyfikacji, potrzeb oraz pożądanых form wsparcia grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym

- **Przedstawiciele uczelni dostrzegają różne grupy o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym, jednak nie zgadzają się, aby mówić o nich jako grupach defaworyzowanych**, w ich opinii określenie to jest stygmatyzujące. Ponadto, wyniki badania wskazują na konieczność doprecyzowania pojęcia dostępności, w taki sposób, by nie pominąć etapu wdrażania dostępności (a nie jedynie jej zapewniania).
- Osoby w trudnej sytuacji materialnej, z obszarów wiejskich, cudzoziemcy oraz osoby z niepełnosprawnościami to grupy, które są widoczne dla społeczności akademickiej od dłuższego czasu, a potrzeby tych osób w zakresie kształcenia są przez uczelnie coraz lepiej rozpoznawane.
- **Osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD, osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz osoby niebinarne i transpłciowe** to grupy, których potrzeby dostrzeżono stosunkowo niedawno, jednak uczelnie są otwarte, aby je rozpoznawać i na nie odpowiadać. **W odniesieniu do ww. grup kluczowe jest rozpowszechnianie w społeczności akademickiej wiedzy i podnoszenie świadomości na temat ich potrzeb w zakresie uczenia się oraz cech przesądzających o trudnościach w dostępie do edukacji.**
- **Osoby doświadczające kryzysu psychicznego to szybko powiększająca się grupa osób** o utrudnionym dostępie do edukacji. Identyfikacja tej grupy stanowi obecnie jedno z największych wyzwań dla uczelni. Nierozpoznanie takich osób i nieodpowiednie uwzględnienie ich potrzeb związanych z uczeniem się może prowadzić co najmniej do rezygnacji ze studiów.
- Sytuacja osób z niepełnosprawnościami na uczelniach systematycznie ulega poprawie, jednak w przypadku niektórych placówek wciąż wyzwaniem jest zapewnienie pełnej dostępności OzN. Obecnie jedną z największych potrzeb ww. grupy jest dostęp do specjalistycznego sprzętu wspierającego uczenie się.
- **W odniesieniu do OzN, osób doświadczających kryzysu psychicznego, osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu wspólną, pożądaną formą wsparcia jest tutoring/asystentura.**

Kluczowe wyniki badania w obszarze identyfikacji, potrzeb oraz pożądanых form wsparcia grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym

- Dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, osób pochodzących z obszarów wiejskich, osób doświadczających kryzysu psychicznego, osób powyżej 30. roku życia wspólnym rozwiązaniem wspierającym ich dostęp do edukacji na poziomie wyższym jest elastyczne kształcenie lub jego personalizacja np. możliwość uczestnictwa w zajęciach zdalnie, nagrywanie wykładów.
- **Cechy osób z grup zidentyfikowanych jako mające utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym mogą się na siebie nakładać lub być sprzężone**, tj. jedna osoba może należeć do wielu grup np. być kobietą w spektrum pochodzącą z obszaru wiejskiego, osobą w tranzycji znajdującą się w trudnej sytuacji finansowej i złym stanie zdrowia psychicznego itp.
- **Osoby mające utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym potrzebują przede wszystkim wsparcia udzielanego systematycznie**. Wsparcie doraźne wskazane jest w nagłych przypadkach np. kryzysu psychicznego.
- Grupą, która nie została zidentyfikowana wprost jako mająca utrudniony dostęp do kształcenia a poziomie wyższym, ale jako potrzebująca wsparcia w funkcjonowaniu na uczelni są rodzice małych dzieci. Wsparcie dla tych osób powinno skupiać się na aranżowaniu odpowiedniej przestrzeni do opieki nad dzieckiem na uczelni np. zainstalowaniu przewijaków w toaletach, utworzeniu pokoju do spędzania czasu z dzieckiem oraz elastycznym podejściu do rodziców np. umożliwieniu hybrydowego udziału w zajęciach, dostosowaniu terminów egzaminów do zobowiązań rodzicielskich.
- Bariery architektoniczne występujące na uczelniach zostały uznane za stosunkowo łatwe do usunięcia. **Obecnie wyzwaniem jest odpowiedzenie na mniej widoczne i znane uczelniom potrzeby różnych grup niezwiązane z aranżacją/przebudową przestrzeni**.
- **Coraz bardziej uniwersalną, tj. istotną dla wielu grup potrzebą staje się umożliwienie łączenia pracy ze studiami**. Jest to przede wszystkim wynik wzrostu cen, głównie na rynku wynajmu, co wiąże się z wyższymi kosztami utrzymania.

Osoby z dziesięciu grup, o różnych, niezależnych od nich cechach mają utrudniony dostęp do edukacji na poziomie wyższym

Grupy osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

to grupy z niższymi szansami w społeczeństwie na korzystanie z należnych im praw i przywilejów w zakresie dostępu do różnych form kształcenia wyższego oferowanego przez uczelnie, w przypadku których czynniki inne niż niechęć do kontynuowania nauki wpływają na niepodejmowanie lub przerywanie kształcenia na poziomie wyższym

1. Osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej

2. Kobiety

3. Osoby z niepełnosprawnościami

4. Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu¹

5. Osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD

6. Osoby doświadczające kryzysu psychicznego

7. Osoby pochodzące z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast

8. Osoby powyżej 30. roku życia

9. Cudzoziemcy/osoby z doświadczeniem migracji

10. Osoby niebinarne i transpłciowe

Źródło: Na podstawie analizy danych zastanych oraz IDI z przedstawicielami uczelni

1. Nazewnictwo jednostki diagnostycznej jest zgodne z obowiązującą w momencie przygotowania raportu końcowego Międzynarodową Statystyczną Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10, Rewizja dziesiąta, Tom I, Wydanie 2008. Wydane przez Światową Organizację Zdrowia, 2009 r. Wydanie polskie: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia 2012 r.

Osoby z dziesięciu grup, o różnych, niezależnych od nich cechach mają utrudniony dostęp do edukacji na poziomie wyższym

Cechy przesądzające o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

[1. Osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej]

Status społeczno-ekonomiczny rodziców

[2. Kobiety]

Płeć

[3. Osoby z niepełnosprawnościami]

Niepełnosprawność

[4. Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu]
5. Osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD]

- **Stan zdrowia: niepełnosprawność o charakterze społecznym**
- **Neuroatypowość**

[6. Osoby doświadczające kryzysu psychicznego]

Zły stan zdrowia psychicznego, przede wszystkim:

- **niska samoocena**
- **stres**
- **myśli samobójcze**
- **zaburzenia lękowe, depresyjne, nerwice**
- **problemy adaptacyjne**
- **zaburzenia osobowości**

[7. Osoby pochodzące z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast]

- **Niski kapitał kulturowy**
- **Wzorce kariery**
- **Zamieszkiwanie z dala od wielkich miast**
- **Wykluczenie komunikacyjne**

[8. Osoby powyżej 30. roku życia]

- **Wiek**
- **Sprawowanie opieki nad osobą zależną**
- **Konieczność pracy zawodowej i trudności w łączeniu jej ze studiami**

[9. Cudzoziemcy/osoby z doświadczeniem migracji]

- **Kraj pochodzenia/zamieszkiwania inny niż Polska - status cudzoziemca, doświadczenie reemigracji lub wyjazdu na studia do kraju pochodzenia rodziców**
- **Niski status społeczno-ekonomiczny**
- **Brak znajomości języka polskiego lub jego znajomość w stopniu niewystarczającym do podjęcia studiów**
- **Doświadczenie uchodźstwa**

[10. Osoby niebinarne, osoby transpłciowe]

- **Tożsamość płciowa, która nie jest wyłącznie kobieca lub męska**
- **Nie zgodność płci oznaczonej przy urodzeniu z tożsamością płciową**

Osoby z dziesięciu grup, o różnych, niezależnych od nich cechach mają utrudniony dostęp do edukacji na poziomie wyższym

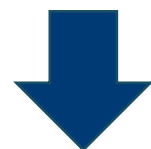
W niniejszym raporcie zdecydowano się nie używać pojęcia „defaworyzowany” w odniesieniu do osób mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym.

Termin "defaworyzowany" nie występuje w słownikach PWN, ale w Polsce stosuje się go głównie w odniesieniu do rynku pracy lub w ekonomii społecznej, mówiąc o osobach wykluczonych, będących w trudnym położeniu na rynku pracy².

Wyniki przeprowadzonych badań terenowych wskazują, że pojęcie defaworyzacji w środowisku uczelni jest postrzegane negatywnie, a przedstawiciele uczelni interpretują je na niekorzyść samej placówki, tj. poszukując grup, które uczelnia w jakiś sposób dyskryminuje.

Istnieje ryzyko, że użycie terminu "defaworyzowany/a/e" w dokumentacji konkursów FERS skierowanych do uczelni spowoduje, że potencjalni beneficjenci nie będą aplikować o wsparcie, zakładając, że problem dyskryminacji nie występuje w instytucjach, które reprezentują.

Osoby z dziesięciu grup, o różnych, niezależnych od nich cechach mają utrudniony dostęp do edukacji na poziomie wyższym

Z badań terenowych wynika, że różnie interpretowany jest termin "dostępność". Dostępność może kojarzyć się przedstawicielom uczelni wyłącznie z zapewnieniem dostępu do czegoś (ang. availability), a zatem oferowaniu pewnego rodzaju wsparcia, a nie faktycznym zapewnieniem, że dana osoba będzie mogła z niego skorzystać (ang. accessibility), tj. **wdrażaniem dostępności**. W pierwszym rozumieniu termin "dostępność" może prowadzić do zapewnienia wyłącznie dostępności architektonicznej/infrastrukturalnej np. pętli indukcyjnych, specjalistycznego sprzętu dla osób z widocznymi niepełnosprawnościami, podjazdów i wind dla osób z ograniczoną sprawnością ruchową itp., tak rozumiana dostępność może być również ograniczona w czasie.

Istnieje ryzyko, że potencjalni beneficjenci będą stereotypowo interpretować dostępność, którą powinni zapewnić w projektach. Może to przełożyć się na mniejsze zainteresowanie aplikowaniem tych uczelni, które już zapewniają dostępność architektoniczną/infrastrukturalną.

Drugie ryzyko związane z zagadnieniem dostępności dotyczy pomijania w projektach takich aspektów dostępności jak np. zwiększanie świadomości wśród społeczności akademickiej na temat potrzeb konkretnych grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym, zwiększanie wiedzy kadry uczelni jak wdrażać dostępność, umożliwianie elastycznego kształcenia, szkolenia/kursy dla kadry uczelni o tym w jakich sytuacjach należy reagować i jak wspierać konkretne osoby np. w kryzysie psychicznym.

Osoby z dziesięciu grup, o różnych, niezależnych od nich cechach mają utrudniony dostęp do edukacji na poziomie wyższym

Osoby mające utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym charakteryzuje **intersekcjonalność**. Oznacza to, że różne cechy (przesądzające o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym) tych osób nakładają się na siebie wzmacniając ich trudną sytuację.

Jedna osoba może należeć do wielu grup i być np. kobietą w spektrum pochodzącą z obszaru wiejskiego, osobą w tranzycji znajdującą się w trudnej sytuacji finansowej i złym stanie zdrowia psychicznego, osobą z niepełnosprawnością podejmującą studia po 30 roku życia, osobą z ADHD i jednocześnie w spektrum, osobą niebinarną w spektrum itp.

Osoby, których dotyczy intersekcjonalność są narażone na dyskryminację wielokrotną i mogą potrzebować innego rodzaju wsparcia niż gdyby przynależały tylko do jednej grupy. Wobec tego, w doborze form wsparcia istotna jest jego personalizacja.

Liczebność grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym

798 442

Tyle kobiet w wieku 16- 21 lat uczących się w szkołach branżowych II stopnia, technikach oraz liceach ogólnokształcących może mieć utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym, tj. kierunków STEM².

(ok.)
200 000+

Tylu studentów i studentek oraz uczniów i uczennic ostatnich klas liceów ogólnokształcących i techników znajduje się w trudnej sytuacji materialnej, tj. rozważa rezygnację ze studiów z powodu sytuacji finansowej lub deklaruje, że nie rozpocznie kształcenia na poziomie wyższym z uwagi na wysokie koszty utrzymania na studiach³.

(ok.)
200 000+

Szacuje się, że tyle osób niebinarnych i transpłciowych jest w Polsce. Jest to nowa, dotychczas rzadko zauważana przez uczelnie grupa osób⁴.

W przypadku kobiet trudności w dostępie do kształcenia dotyczą kierunków STEM. Proces ten rozpoczyna się już na etapie szkoły średniej - uczennice nie są zachęcane do podejmowania studiów inżynierskich i nie mają wzorców kobiet, które osiągnęły sukces w dziedzinach ścisłych⁵. Odsetek kobiet na kierunkach STEM rośnie, choć ich udział wśród studentów i studentek jest wciąż niewystarczający, aby mówić o równym dostępie. Najmniejszy odsetek kobiet odnotowuje się na takich kierunkach studiów, jak: automatyka, elektronika, elektrotechnika i technologie kosmiczne; informatyka, informatyka techniczna i telekomunikacja czy inżynieria techniczna (do 20%).

W przypadku osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, osób z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD oraz osób powyżej 30. roku życia brakuje danych, aby oszacować liczebność grup. Osoby w spektrum oraz z ADHD nie zawsze zgłaszają się po wsparcie na uczelni/ujawniają swoją diagnozę w obawie przed stygmatyzacją. Niemniej jednak, coraz większy odsetek studentów stanowią osoby neuroróżnorodne – jest to pozytywna przesłanka, świadcząca z jednej strony o większej dostępności kształcenia na poziomie wyższym dla tych osób, z drugiej zaś o poprawie diagnostyki w zakresie neuroatypowości.

Źródło: Na podstawie analizy danych zastanych oraz IDI z przedstawicielami uczelni.

3. Według danych GUS (raport „Edukacja w roku szkolnym 2023/2024”) w roku szkolnym 2023/2024 w szkołach branżowych II stopnia, technikach oraz liceach ogólnokształcących uczyły się 798 442 kobiety.

4. W badaniu Portfel Studenta. Edycja VIII wrzesień 2023 (WIB) 20% studentów wskazało, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy rozważali rezygnację ze studiów z powodu sytuacji finansowej. Według zagregowanych przez WIB danych GUS i MEIN w 2022/2023 roku akademickim było 1 223 600 studentów. Niemniej jednak, badanie było prowadzone na próbie osób w wieku 18-24 lat. Oznacza to, że oszacowana wielkość grupy osób, które rozważają przerwanie studiów z uwagi na trudną sytuację materialną wyniesie nieco mniej niż podane 244 720 osób (20% z 1 223 600). Z kolei z badania „Skok w dorosłość” (Instytut Badawczy IPC), realizowanego na próbie uczniów liceów i techników (w wieku od 17 do 20 lat) 53,5% badanych planuje dalej kontynuować naukę na studiach, natomiast 15% jednoznacznie tego nie planuje. 6,9% uczniów liceów i techników, którzy zadeklarowali, że nie planują nauki na studiach odpowiedziało, że powodem są za wysokie koszty studiów.

5. Źródła danych w tej kwestii podają różne dane. W oszacowaniu tej liczby wykorzystano: Nowe Motywacje, „Płeć ‘Inna’ a spojrzenie na rozwój zawodowy”, dane ze strony zaimki.pl oraz szacunki zawarte w raporcie „Canada is the first country to provide census data on transgender and non-binary people”.

6. Potencjał kobiet dla branży technologicznej, Fundacja Perspektywy, Siemens, 2015.

Liczebność grup mających utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym

122 900

Tyle osób w wieku 18-34 lat cierpi na depresję⁷.

102 197

Tylu cudzoziemców studiuje w Polsce, wśród nich 47% stanowią osoby pochodzące z Ukrainy⁸.

(ok.)
80 000+

Tyle osób pochodzących z obszarów wiejskich może mieć utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym⁹.

(ok.)
31 968

Tylu studentów i studentek z orzeczeniem o niepełnosprawności kształci się na polskich uczelniach oraz tyle OzN przystąpiło do matury w 2024 roku¹⁰.

- Wzrost liczby studentów-cudzoziemców wiąże się z eskalacją wojny w Ukrainie w 2022 r. i przyjazdem do Polski osób pochodzenia ukraińskiego, co oznacza, że na studiach przybyło osób z doświadczeniem uchodźczym.
- Dynamicznie wzrasta liczba studentów z doświadczeniem kryzysu psychicznego. Sprzyja temu wysokie tempo życia, stres, a także trudności w relacjach w wyniku przejścia na kształcenie zdalne/hybrydowe.
- Młodzi ludzie doświadczają kryzysów nie tylko w trakcie studiów, ale również na wcześniejszych etapach edukacyjnych, gdzie są obejmowani opieką psychologa w szkole, a następnie trafiają na uczelnię, gdzie nie zawsze tego rodzaju wsparcie jest dostępne.

- W grupie cudzoziemców/osób z doświadczeniem migracji mogą być także osoby posiadające polskie obywatelstwo/pochodzenia polskiego, ale nie posługujące się językiem polskim w stopniu umożliwiającym im studiowanie np. z uwagi na doświadczenie edukacji na niższych szczeblach poza Polską. Trudno oszacować liczbę tych osób.
- W Polsce nie tylko osoby z obszarów wiejskich, ale również mniejszych miast, jednak oddalonych od głównych ośrodków akademickich mogą mieć utrudniony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym z uwagi na wykluczenie komunikacyjne.

Źródło: Na podstawie analizy danych zastanych oraz IDI z przedstawicielami uczelni.

7. Dane obejmują liczbę osób, którym udzielono w 2023 r. świadczenia z rozpoznaniem głównym lub współistniejącym depresji. [NFZ o zdrowiu. Depresja, raport opublikowany 16.05.2024 r.](#)

8. Cudzoziemcy na uczelniach w Polsce. Raport 2022, Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2023.

9. Obecnie studenci z obszarów wiejskich stanowią ok. 1/3 wszystkich studentów. Mieszkańcy wsi to ok. 40% ludności Polski, przy czym mieszkańcy wsi w wieku produkcyjnym to niemal 45% mieszkańców Polski. Zakładając uzyskanie analogicznych proporcji wśród studentów, należałoby zwiększyć udział młodzieży z obszarów wiejskich o co najmniej 84 tys. osób (przy obecnej liczbie ok. 1 254, 2 tys. studentów).

10. Według danych GUS (Osoby niepełnosprawne w 2022 r.) za rok akademicki 2022/23. Wg danych Narodowego Spisu Powszechnego 298 998 osób w 2021 roku to OzN w wieku przedprodukcyjnym, które stanowiły 4,3% wszystkich osób w tej kategorii ekonomicznej (0-17 lat). Przy założeniu, że tendencja udziału OzN w populacji w wysokości 4,3% „utrzyma” się do wieku 19-20 lat, kiedy to zdaje się maturę, można założyć, że 4,3% maturzystów to OzN. Wobec tego, potencjalnych kandydatów na studia byłoby 4,3% z 245 966 (liczba osób, które przystąpiły do matury w 2024 r.), tj. 11 068 osób.

Konsekwencje utrudnionego dostępu do edukacji na poziomie wyższym

„Zwróciłabym uwagę na to, że kryzys emocjonalny wcale nie oznacza, że to są osoby, które chorują psychicznie, tylko takie, które mają przejściowe problemy.

Szczególną grupą są studenci, którzy rezygnują ze studiów. To są osoby, które mają problemy adaptacyjne, studenci pierwszego roku. Mają problem, żeby odnaleźć się w nowym środowisku, bo na uczelni są zupełnie inne sposoby uczenia się, kształcenia, funkcjonowania [przyp. niż w szkole średniej]. Myślę, że te aspekty problemów adaptacyjnych wzrastają.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Niski odsetek kobiet na kierunkach technicznych, brak różnorodności pod względem płci w branżach: IT i związanych z nowymi technologiami.

Niski udział OzN wśród ogółu studentów, niższe wykształcenie OzN, niski wskaźnik zatrudnienia OzN.

Niski odsetek dorosłych uczących się przez całe życie w Polsce w porównaniu ze średnią UE, wykluczenie zawodowe i społeczne.

Przerywanie lub niepodejmowanie studiów, co powoduje spadek liczby studentów. Jest to konsekwencja utrudnionego dostępu do edukacji na poziomie wyższym dla wszystkich zidentyfikowanych grup.

Koncentracja cudzoziemców na studiach I stopnia, wyjazd z Polski po zakończeniu studiów; trudności w utrzymaniu lub/i uruchamianiu kierunków studiów np. z powodu braku otrzymania wizy przez studentów (po spełnieniu wszystkich innych wymogów).

Niski odsetek młodzieży pochodzącej z obszarów wiejskich bądź mniejszych ośrodków miejskich decydujących się na studia.

Dyskryminacja, niezrozumienie w społeczności akademickiej, pogorszenie stanu zdrowia psychicznego.

Potrzeby wybranych grup o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym

Kobiety:

- osobisty kontakt ze studentkami kierunków technicznych,
- niwelowanie stereotypów dotyczących kobiet na kierunkach technicznych,
- niwelowanie stereotypów związanych z pracą kobiet na uczelniach,
- wzmacnianie postaw sprzyjających rozwojowi karier zawodowych kobiet w tych uczelniach, w tym zachęcanie dziewczynek na niższych etapach edukacyjnych do rozwoju umiejętności technicznych,
- upowszechnienie wizerunku kobiety-inżynierki.

„W liceach na kierunkach matematyczno-fizycznych więcej jest jednak chłopców, więc później faktycznie oni są lepiej przygotowani do tego, żeby na te kierunki (przyp. techniczne) iść. Brakuje tego, żeby już na początku, być może w szkołach podstawowych, uczyć i zachęcać dziewczynki też do rozwoju po prostu takiego technicznego i myślenia jakby o przedmiotach ścisłych.”

panel ekspertów, uczestnik

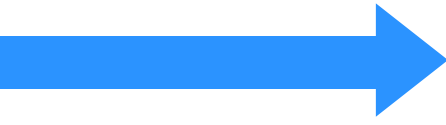

Osoby pochodzące z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast:

- poprawa jakości kształcenia na wcześniejszych etapach edukacji,
- wsparcie finansowe,
- dostępność miejsc zamieszkania w miastach akademickich (akademiki),
- poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast.

„U nas w [nazwa miejscowości] jest duży problem z transportem publicznym. Do niektórych gmin transport nie dociera. Myślę, że jest to jakaś forma utrudnienia, że rodzic musi wozić dwudziestolatka na zajęcia w szkole wyższej.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej:

- wsparcie finansowe (stypendium socjalne, kredyty studenckie),
- podjęcie pracy w trakcie studiów,
- personalizacja kształcenia, tj. możliwość dopasowania harmonogramu zajęć do pracy zawodowej,
- zwiększenie dostępności akademików.

„Na pewno mniej mówi się o osobach, które są w trudnej sytuacji materialnej, co nie znaczy, że po prostu rozwiązaliśmy problemy tych osób. Po prostu działania, które tutaj podejmujemy, tzn. wypłata stypendiów socjalnych, dostęp do akademików na preferencyjnych warunkach, to są działania standardowe.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Osoby doświadczające kryzysu psychicznego:

- indywidualizacja procesu uczenia,
- wsparcie psychologiczne,
- zrozumienie/akceptacja w społeczności akademickiej,
- upowszechnienie wiedzy na temat doświadczenia kryzysu psychicznego wśród studentów/studentek i kadry uczelni.

„Dla osób z różnego rodzaju problemami natury psychicznej oferujemy pomoc psychologiczną, ale czy jesteśmy świadomi i czy do końca wszyscy nauczyciele umieją z takimi osobami rozmawiać? Te osoby wymagają dostrzeżenia i skupienia. Uważam, że jest to jakiś problem na uczelniach, nie wiem, czy na wszystkich, ale sama osobiście to zauważam.”
IDI, przedstawiciel uczelni

Cudzoziemcy:

- zapewnienie możliwości nauki języka polskiego,
- wsparcie finansowe, działania mające na celu poprawę sytuacji materialnej studentów (np. stypendia, preferencyjne warunki w dostępie do akademików),
- umożliwienie podjęcia pracy podczas studiów,
- umożliwienie studiowania na uczelni w Polsce w trakcie wojny w kraju pochodzenia bez konieczności formalnego przenoszenia się na polską uczelnię,
- wsparcie psychologiczne dla osób z doświadczeniem uchodźczym – szczególnie osób z Ukrainy, które z uwagi na system edukacyjny w tym kraju rozpoczynają studia jako bardzo młode osoby.

„Jak realizowałam projekt w poprzedniej perspektywie finansowej Funduszy Unijnych, to tam miałam komponent dla studentów z Ukrainy. Faktycznie ci studenci z Ukrainy korzystali ze wsparcia psychologicznego. Cieszyło się to ogromnym zainteresowaniem. Pani psycholog, która prowadziła te konsultacje indywidualne ze studentami z Ukrainy zgłaszała potrzebę kontynuacji. Mówiła, że jednak są to osoby z traumami i jest taka potrzeba, żeby tego typu komponenty były też w innych projektach.”
IDI, przedstawiciel uczelni

Osoby powyżej 30. roku życia:

- wsparcie w wyborze rodzaju i kierunku kształcenia,
- zrozumienie i elastyczność ze strony wykładowców,
- nabycie i/lub doskonalenie kompetencji: osobistych i społecznych,
- bezpłatny dostęp do zajęć,
- dopasowanie formy zajęć do możliwości osób uczących się – pod kątem dostępności form zdalnych, hybrydowych i dostępności geograficznej,
- aktywizacja społeczna, integracja i zapobieganie wykluczeniu społecznemu.

Osoby niebinarne i transpłciowe:

- używanie przez społeczność akademicką zaimków i imion zgodnych ze wskazanymi przez osobę niebinarną/transpłciową,
- wsparcie psychologiczne,
- wsparcie finansowe osób w tranzycji,
- toalety nierozdzielne płciowo.

„Grupa coraz częściej pojawiająca się i zaznaczająca swoją obecność w środowisku akademickim, to grono osób niebinarnych lub osób w tranzycji płciowej, które w związku z np. przechodzeniem pewnego procesu prawnego [przyp. konieczności pozwania rodziców, aby dokonać tranzycji] doświadczają trudności i stresu. Na to także potrzebujemy odpowiedzieć.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Osoby z niepełnosprawnościami:

- personalizacja kształcenia,
- usunięcie barier architektonicznych, infrastrukturalnych np. uzupełnienie materiałów audiowizualnych o napisy, zapewnienie transportu na uczelnię
- wsparcie finansowe - stypendium,
- specjalistyczne wsparcie infrastrukturalne np. sprzęt dla osób głuchych,
- podmiotowe traktowanie.

„Ogromną grupą, która na razie według mnie doświadcza największych trudności są studenci z niepełnosprawnościami słuchu. Tutaj występuje bardzo duże zjawisko dyskryminacji, jeżeli chodzi o zamieszczanie materiałów audiowizualnych bez napisów.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu:

- zrozumienie/akceptacja w społeczności akademickiej,
- upowszechnienie wiedzy na temat autyzmu wśród studentów/studentek i kadry uczelni,
- wsparcie w komunikowaniu się i interakcjach społecznych z innymi studentami/studentkami oraz kadrami uczelni,
- wsparcie w planowaniu własnej aktywności,
- pomoc w zarządzaniu czasem,
- zmniejszenie nieprzewidywalności zdarzeń,
- zmniejszenie przeciążenia sensorycznego,
- pomoc w orientacji w przestrzeni,
- wsparcie psychologiczne.

„Patrząc na te osoby, które zgłaszają jakieś zapotrzebowanie albo zaraz na początku studiów ustalają pewne zasady studiowania, to z pewnością wzrasta liczba osób ze specjalnymi potrzebami bez orzeczeń o niepełnosprawności, tych związanych z różnym rodzajem spektrum. To na pewno osiągnęliśmy, że te osoby nie boją się pokazać, że potrzebują w pewnych sferach swojego funkcjonowania, nie wiem czy to jest dobre określenie, specjalnego traktowania, bo właściwie nie na tym ma świat polegać, ma polegać na tym żeby te osoby sobie spokojnie dawały radę.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD:

- zrozumienie/akceptacja w społeczności akademickiej,
- upowszechnienie wiedzy na temat ADHD (w wieku dorosłym) wśród studentów/studentek i kadry uczelni,
- zindywidualizowanie procesu kształcenia.

„Dla osób neuroróżnorodnych trudnością jest wejście w zupełnie nowy system znaczeń. Czyli wiedza jak się w nim poruszać, jak on jest zorganizowany, co wypada, co nie wypada, jak może być odebrany jakiś komunikat i dlaczego tak jest odbierany. My oczywiście szkolimy, informujemy, piszemy też w indywidualnych organizacjach studiów o tym, ale wciąż studia to dla tych osób zupełnie nowy system. Trzeba równolegle prowadzić systematyczną naukę, brać udział w zajęciach, planować przygotowanie do egzaminów, radzić sobie z rejestracją na różne przedmioty [...] I czasem też komunikaty wysyłane przez uczelnię, przez wykładowców, czy te które są na stronie są niejednoznaczne.”

IDI, przedstawiciel uczelni

4. Pożądane formy zwiększania dostępu do kształcenia na poziomie wyższym

Osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej:

- Elastyczne formy kształcenia, w tym zdalny i/lub hybrydowy tryb nauczania np. nagrywanie wykładów, możliwość uczestnictwa online w zajęciach.
- Możliwość przedłużenia czasu trwania studiów.
- Wprowadzenie lub rozbudowa oferty stypendialnej.
- Zwolnienia z czesnego lub możliwość jego obniżenia.
- Wsparcie w znalezieniu płatnych praktyk/staży.
- Wypożyczenie sprzętu do nauki np. laptopa.
- Zwiększenie dostępności akademików.

Kobiety:

- Kobięce programy mentoringowe i networkingowe na uczelniach.
- Wzmocnienie języka niewykluczającego kobiet w komunikatach wydawanych przez uczelnie.
- Powoływanie na uczelniach stanowisk ds. równego traktowania kobiet i mężczyzn/instytucji, do której kobiety mogą zgłaszać przypadki dyskryminacji.
- Spotkania z naukowczyniami i inżynierkami na uczelniach.
- Punkty informacyjne na uczelniach dedykowane kobietom chętnym do podjęcia studiów na kierunku technicznym.

Osoby pochodzące z obszarów wiejskich:

- Elastyczne formy kształcenia.
- Promowanie wśród osób pochodzących z obszarów wiejskich kierunków uznawanych za prestiżowe, jak również kierunków związanych z pracą na obszarach wiejskich (np. rolnictwem, środowiskiem), intensyfikacja działań rekrutacyjnych wśród młodzieży pochodzącej z mniejszych miejscowości/wsi.

Osoby doświadczające kryzysu psychicznego:

- Poradnie zdrowia psychicznego w strukturach uczelni.
- Elastyczne formy kształcenia.
- Szkolenia dla kadry dydaktycznej i administracyjnej dotyczące pracy z osobą doświadczającą kryzysu psychicznego.
- Tutoring, wsparcie asystenta.
- Zwiększanie progu absencji na zajęciach.
- Urlopy zdrowotne.
- Programy monitorujące stan zdrowia studentów.

Cudzoziemcy:

- Pomoc w formalnościach wizowych i związanych z podejmowaniem studiów w Polsce.
- Pomoc w formalnościach związanych z podejmowaniem pracy w Polsce.
- Wprowadzenie lub rozbudowa oferty stypendialnej.
- Zwolnienia z czesnego lub możliwość jego obniżenia.
- Wprowadzenie, utrzymanie lub rozbudowa (w zależności od potrzeb) oferty nauki języka polskiego.
- Odpowiednie oznakowanie przestrzeni.
- Działania na poziomie kraju, tj. sprawna nostryfikacja dyplomów, zmniejszenie kolejek do wydawania wiz.
- Wsparcie w porozumieniu interkulturowym.

Osoby z niepełnosprawnościami:

- Zastosowanie projektowania uniwersalnego w organizacji procesu kształcenia, dostosowanie procesu kształcenia do potrzeb OzN w taki sposób, by możliwe było osiągnięcie planowanych efektów uczenia (w szczególności zapewnienie różnorodnych form i środków przekazu treści kształcenia).
- Zapewnienie studentowi/studentce możliwości różnorodnych form ekspresji i prezentowania swoich osiągnięć edukacyjnych.
- Kreowanie przestrzeni przyjaznej tworzeniu społeczności OzN.
- Tworzenie Indywidualnych Planów Wsparcia.
- Tutoring akademicki oraz wsparcie asystenta.
- Udostępnianie rozwiązań technologicznych np. program do transkrypcji.
- Popularyzacja wśród studentów i kadry wiedzy jak tworzyć dokumenty zgodnie z dostępnością.
- Szkolenia dla społeczności akademickiej np. z języka migowego.

Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu:

- Zmniejszenie ilości bodźców np. poprzez poprawę akustyki na uczelniach.
- Zapewnienie przestrzeni do indywidualnej pracy i wyciszenia.
- Stosowanie precyzyjnego języka pozbawionego metafor.
- Zapewnienie możliwości kształcenia w indywidualnym tempie i formie dostosowanej do potrzeb studenta/studentki.
- Zapewnienie asystenta studenta/studentki z ASD.
- Popularyzacja na uczelni wiedzy o spektrum autyzmu, w tym zapewnienie szkoleń dla kadry uczelni.
- Odpowiednie oznakowanie przestrzeni.

Osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD:

- Zapewnienie uporządkowanej przestrzeni dydaktycznej.
- Umożliwienie wstawania podczas zajęć lub czasowego (krótkotrwałego) opuszczania sali.
- Zapewnienie możliwości uczenia się w mniejszych salach.
- Zapewnienie oddzielnej sali na egzaminy i zaliczenia.
- Popularyzacja na uczelni wiedzy o ADHD u osób dorosłych, w tym zapewnienie szkoleń dla kadry uczelni.

Osoby powyżej 30. roku życia:

- Elastyczne, hybrydowe (mieszane) formy kształcenia.
- Zwiększanie dostępności edukacji pozaformalnej.
- Tworzenie warunków dla uczenia się nieformalnego (np. poprzez upowszechnianie wiedzy/zapewnianie dostępu do informacji).
- Zwiększanie dostępności form opieki nad osobami zależnymi, którymi opiekują się studenci/studentki
- Stworzenie oferty dedykowanej kandydatom na studia mającym pod opieką osoby zależne.

Osoby niebinarne i transpłciowe:

- Ustanowienie ogólnych wytycznych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego dotyczących zwracania się do osób niebinarnych/transpłciowych lub uwzględniania w USOS danych preferowanych w taki sposób, aby jedynie administracja uczelni miała dostęp do danych zgodnych z dowodem osobistym danej osoby.
- Umożliwienie posługiwania się przez osoby transpłciowe i niebinarne danymi preferowanymi np. poprzez wprowadzenie procedur na uczelni regulujących zwracanie się do osób niebinarnych/transpłciowych zgodnie z ich preferencjami.
- Poradnie zdrowia psychicznego w strukturach uczelni.
- Upowszechnianie dobrych praktyk wśród społeczności akademickiej np. jak zwracać się do osób transpłciowych i niebinarnych.
- Wsparcie prawne.

5. Zapewniane przez uczelnie formy wsparcia osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym.
Efekty podejmowanych działań

Kluczowe wyniki badania w zakresie dotychczasowego wsparcia

- **Zainteresowanie uczelni wsparciem grup o utrudnionym dostępie do kształcenia akademickiego utrzymuje się na przeciętnym poziomie.** 66% uczelni niepublicznych oraz nieco ponad połowa uczelni publicznych przewidziało w swoich strategiach działania wspierające ww. grupy.
- **Grupą najczęściej ujmowaną w strategiach są osoby z niepełnosprawnościami.** Wynika to w dużej mierze z realizacji konkursów „Uczelnia dostępna” finansowanego z Działania 3.5 „Kompleksowe programy szkół wyższych Oś III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju” PO WER 2014-2020, w wyniku których oferowane uczelniom wsparcie miało przyczynić się do zmian organizacyjnych, wdrożenia racjonalnych dostosowań procesu kształcenia, a także do wprowadzenia do dokumentów strategicznych uczelni polityki zarządzania niepełnosprawnością.
- **Uczelnie dysponują rozbudowanym i zróżnicowanym katalogiem form wsparcia grup będących w niekorzystnej sytuacji, jeśli chodzi o dostęp do kształcenia,** przy czym to uczelnie publiczne oferują bardziej kompleksowy katalog form wsparcia niż uczelnie niepubliczne.
- **Najczęściej podkreślaną przez uczelnie formą interwencji jest wsparcie finansowe, kierowane głównie do osób w trudnej sytuacji materialnej oraz osób z niepełnosprawnościami.**
- Innowacyjne formy wsparcia (np. tutoring, aplikacje mobilne) znajdują się dopiero w początkowym stadium rozwoju. Tylko nieliczne uczelnie zdążyły rozwinąć tego typu działania.
- **Wsparcie grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym realizowane jest w przeważającej mierze przez wyspecjalizowane jednostki uczelniane (np. biura wsparcia OZN lub centra wsparcia psychologicznego).**
- **Wsparcie osób w trudnej sytuacji z uwagi na ograniczony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym nie stanowi dla uczelni obszaru, w którym chętnie aktywują one współpracę z partnerami zewnętrznymi.** Tylko 9% uczelni publicznych i 25% uczelni niepublicznych kooperowało z innymi podmiotami.
- **Realizacja wsparcia** jest utrudniona przez czynniki trojakiego rodzaju: tzw. „**twarde**” (materialne, o charakterze infrastrukturalnym lub proceduralnym), „**miękkie**” (świadomościowe) oraz **komunikacyjne** (dotyczące komunikowania swoich potrzeb przez osoby z grup o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego oraz komunikowania tym osobom sposobów i możliwości realizacji ich potrzeb).

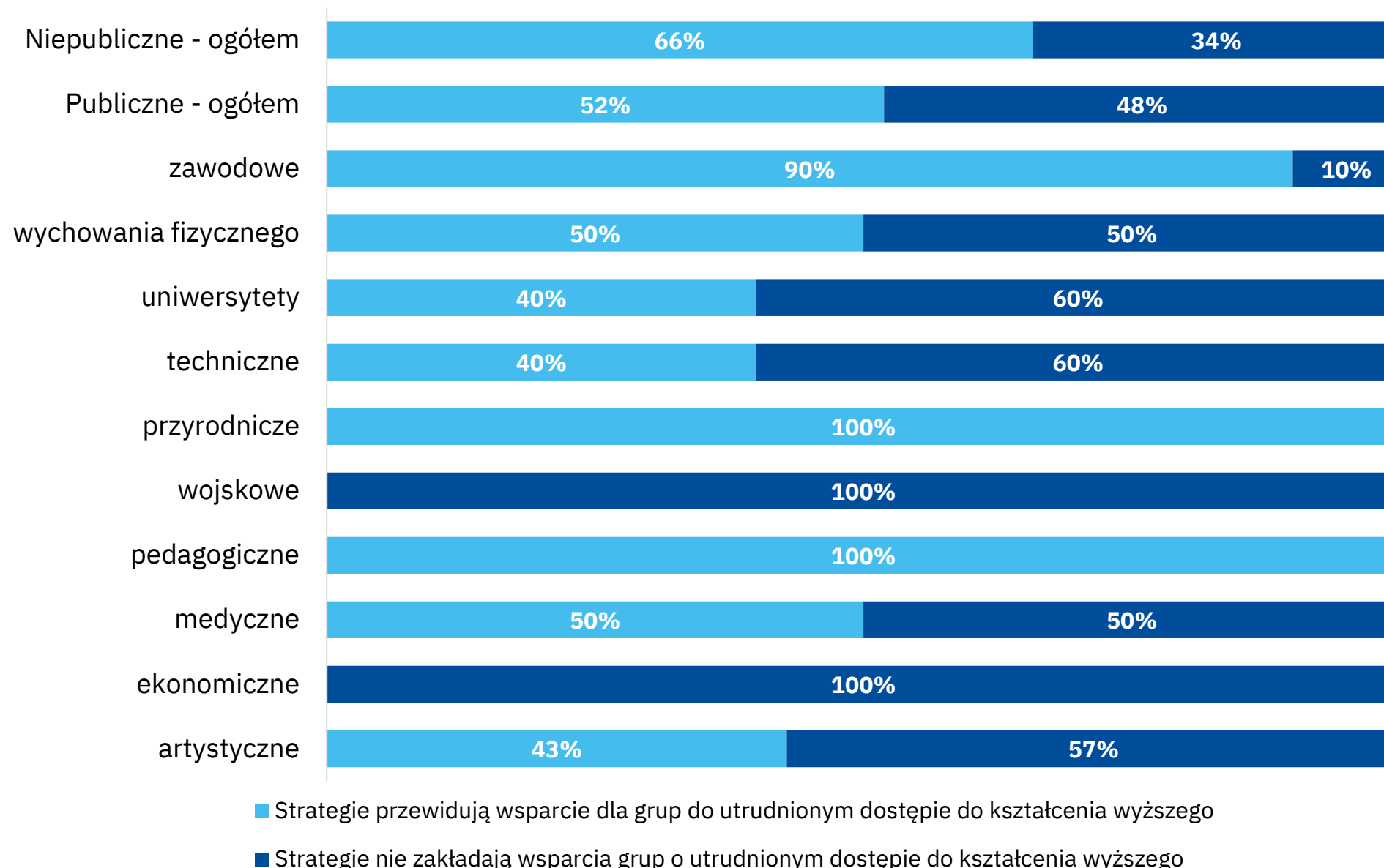
Polskie uczelnie w umiarkowanym stopniu uwzględniają kwestie utrudnionego dostępu do kształcenia w dokumentach strategicznych

Strategie polskich uczelni w średnim stopniu uwzględniają grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego oraz potrzebę ich wspierania.

66% uczelni niepublicznych oraz nieco ponad połowa uczelni publicznych przewidziało w swoich strategiach działania wspierające grupy o utrudnionych dostępie do edukacji na poziomie wyższym.

W największym stopniu problemy tych grup uwzględnione są w strategiach uczelni przyrodniczych, pedagogicznych oraz zawodowych. Natomiast dokumenty strategiczne uczelni wojskowych całkowicie pomijają ich potrzeby.

Wykres 1. Obecność grup o utrudnionym dostępie do szkolnictwa wyższego w strategiach rozwoju uczelni wyższych w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

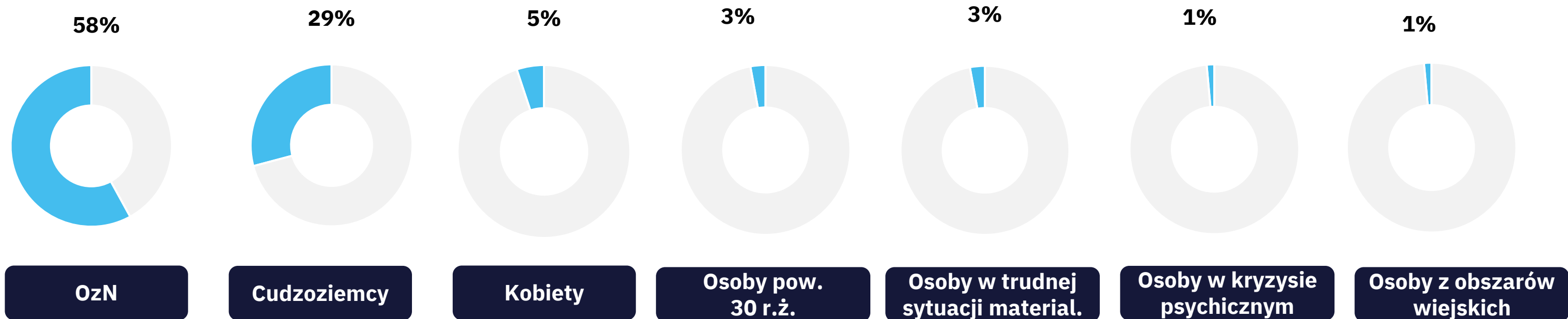
OzN stanowią grupę, która najczęściej ujęta jest w dokumentach strategicznych uczelni

W strategiach rozwoju polskich uczelni OzN były w największym stopniu reprezentowane spośród wszystkich grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym. Wsparcie dla tej grupy przewidziano w 58% badanych dokumentów strategicznych.

Obecność wsparcia dla osób cudzoziemskich zidentyfikowano w 29% strategii. Pozostałe grupy występują w strategiach w wyraźnie mniejszym stopniu.

Trzy grupy (osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD, osoby niebinarne i transpłciowe) w ogóle nie są ujęte w strategiach rozwoju polskich uczelni.

Wykres 2. Obecność poszczególnych grup o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego w strategiach rozwoju uczelni

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Uczelnie dysponują rozbudowanym katalogiem różnorodnych form wsparcia

Uczelnie dysponują rozbudowanym katalogiem różnorodnych form wsparcia grup będących w niekorzystnej sytuacji, jeśli chodzi o dostęp do kształcenia na uczelniach.

Zapewnienie przez uczelnie dostępu do szerokiego katalogu form wsparcia wynika z czterech rzeczy:

1

regulacji ustawowych, które nakładają na uczelnie obowiązek zapewnienia dostępu określonym grupom studentów do niektórych form wsparcia (np. wsparcie finansowe w postaci stypendiów socjalnych lub stypendiów dla OzN),

2

realizacji przez uczelnie projektów w ramach konkursu „Uczelnia dostępna”, finansowanego z Działania 3.5 „Kompleksowe programy szkół wyższych Oś III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju” PO WER 2014-2020,

3

inicjatyw własnych uczelni, nakierowanych na poprawę warunków studiowania i zwiększenie w ten sposób atrakcyjności uczelni w oczach obecnych i przyszłych studentów,

4

stopniowego upowszechniania się wśród uczelni zasad CSR (corporate social responsibility), co prowadzi do uwzględnienia w ich modelu działania określonych zobowiązań społecznych, środowiskowych i innych.

Uczelnie dysponują rozbudowanym katalogiem różnorodnych form wsparcia

Formy wsparcia grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym oferowane w polskich uczelniach

Formy wsparcia	Osoby cudzoziemskie	kobiety	osoby powyżej 30. roku życia	osoby w kryzysie psych.	osoby w trudnej sytuacji materialnej	OzN	osoby z obszarów wiejskich	Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu	Osoby z zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD	Osoby niebinarne i transpłciowe
Indywidualny tryb nauczania	✓	✓		✓		✓		✓	✓	
Kursy z języka polskiego	✓									
Transport						✓				
Tutoring						✓		✓	✓	
Wparcie psychologiczne				✓		✓		✓	✓	✓
Wparcie szkoleniowe			✓			✓		✓	✓	✓
Wsparcie administracyjno-organizacyjne	✓	✓				✓		✓	✓	✓
Wsparcie asystenckie						✓		✓		
Wsparcie finansowe	✓				✓		✓			
Wypożyczalnia sprzętów						✓				
Zajęcia sportowe/wyjazdy						✓				
Zapewnienie pomocy naukowych i dydaktycznych						✓		✓	✓	
Znoszenie barier architektonicznych						✓				
Aplikacja mobilna	✓					✓				
Zaplecze dla matek z dziećmi		✓	✓							
Wsparcie coachingowe				✓		✓		✓	✓	✓
Wsparcie rehabilitacyjne						✓				
Inne	✓					✓				

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Z przeglądu stron internetowych uczelni wynika, że najczęściej realizowaną przez uczelnie formą wsparcia grup o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego było wsparcie finansowe (stanowiło ono 34% ogółu działań podejmowanych przez uczelnie niepubliczne i 26% przez uczelnie publiczne). Tylko nieliczne uczelnie oferowały pomoc finansową (np. w formie dodatkowych stypendiów), wykraczającą poza regulacje ustawowe.

Osoby z grup o utrudnionym dostępie do kształcenia akademickiego korzystać mogą również z pomocy psychologicznej – takie rozwiązanie znacznie częściej oferują uczelnie publiczne. Zapewnieniem wsparcia w tym zakresie zajmują się wyspecjalizowane jednostki uczelniane lub zespół psychologów.

Na wielu uczelniach dostępna jest usługa asystenta dydaktycznego, który pomaga osobie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w nabyciu wiedzy przewidzianej w programach nauczania poszczególnych kierunków. 12% wszystkich działań na uczelniach publicznych zakładało ten rodzaj wsparcia. Na uczelniach niepublicznych odsetek ten był mniejszy (7%).

Dzięki realizacji projektów w ramach konkursu „Uczelnia dostępna” finansowanego z Działania 3.5 „Kompleksowe programy szkół wyższych Oś III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju” PO WER 2014-2020 zakres dostępnego wsparcia na uczelniach powiększył się o wypożyczalnię sprzętów dydaktycznych oraz zapewnienie pomocy naukowych i dydaktycznych. Taki rodzaj wsparcia częściej oferowany jest przez uczelnie publiczne.

W ostatnich latach utworzono w strukturach uczelni szereg nowych stanowisk (np. pełnomocników ds. osób z niepełnosprawnościami i/lub równego traktowania, liderów dostępności itd.), których rolą jest koordynowanie procesu wsparcia określonych grup o utrudnionym dostępie oraz rozwiązywanie bieżących problemów w tym zakresie.

Innowacyjne formy wsparcia (np. tutoring, aplikacje mobilne) znajdują się dopiero w początkowym stadium rozwoju, choć niektóre uczelnie wypracowały know-how i podejmują inicjatywy mające na celu upowszechnienie ich stosowania.

Wykres 3. Wsparcie oferowane przez uczelnie na rzecz grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym

Uczelnie adresują wsparcie głównie do osób z niepełnosprawnościami

Głównymi odbiorcami form wsparcia dostępnych na uczelniach są OzN.

Na uczelniach niepublicznych blisko 2/3 form wsparcia kieruje się do tej właśnie grupy. W przypadku uczelni publicznych adresuje się do OzN ponad połowę wszystkich form wsparcia.

W relatywnie wysokim stopniu ze wsparcia uczelni korzystają również osoby w trudnej sytuacji materialnej. W głównej mierze wpływają na to dostępne na uczelniach możliwości stypendialne. Wyniki uzyskane przez uczelnie niepubliczne i publiczne są na porównywalnym poziomie.

Trzecią grupą, do której uczelnie kierują najwięcej form wsparcia, są osoby doświadczające kryzysu psychicznego, aczkolwiek uczelnie publiczne kładą większy nacisk niż uczelnie niepubliczne na wsparcie tej grupy (odpowiednio 14,9% i 7,2%).

Uczelnie niepubliczne częściej koncentrują się z kolei na wsparciu osób cudzoziemskich (odsetek form wsparcia kierowanych do tej grupy jest ponad dwukrotnie większy niż w przypadku uczelni publicznych).

Udział oferty wsparcia kierowanej przez uczelnie do pozostałych grup kształtuje się na niskim poziomie.

Wykres 4. Adresaci wsparcia oferowanego przez uczelnie

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Wyspecjalizowane jednostki uczelniane zapewniają wsparcie na uczelniach

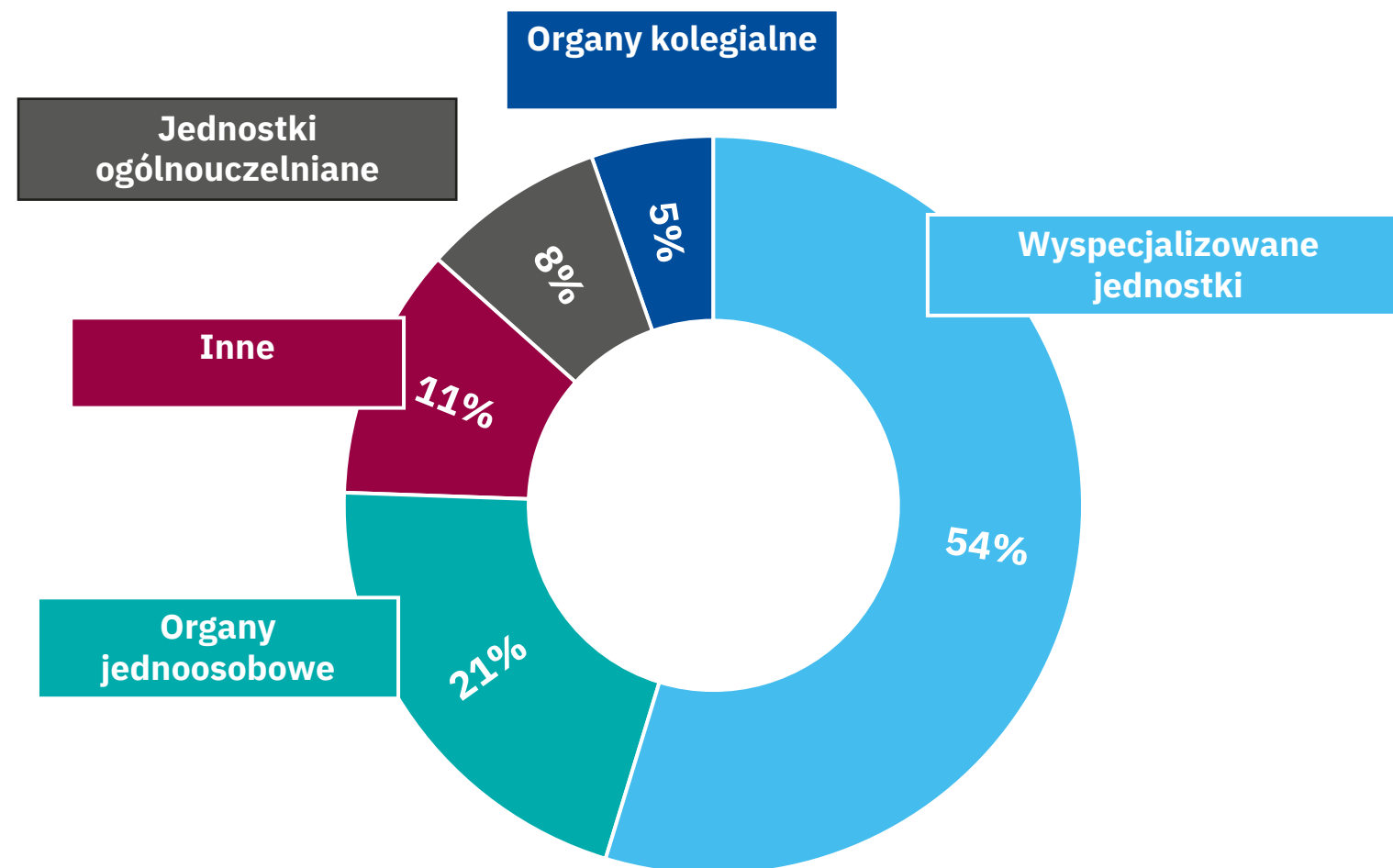
Uczelnie w Polsce odnotowały w ostatnich latach duży postęp w zakresie profesjonalizacji swoich działań. **Efektom tych zmian jest to, że wsparcie grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym realizowane jest w przeważającej mierze przez wyspecjalizowane jednostki uczelniane (np. biura wsparcia OZN lub centra wsparcia psychologicznego),** które mają określony zakres kompetencji i oferują różne typy wsparcia. Jednostki te, choć wykazują się w większości przypadków relatywnie krótkim stażem działania, odgrywają kluczowe znaczenie w kontekście zapewnienia odpowiedniego wsparcia np. OzN, osobom w kryzysie psychicznym lub osobom o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Istotną rolę pełnią też organy jednoosobowe (np. pełnomocnicy rektora ds. osób z niepełnosprawnościami, koordynatorzy ds. dostępności), którzy nadzorują proces wsparcia wybranych grup, kształtują założenia wsparcia osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także reagują w nagłych sytuacjach problemowych. Organy te często współpracują z wyspecjalizowanymi jednostkami uczelnianymi.

Wsparciem grup o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego na uczelniach zajmują się również organy kolegialne (np. zespoły ds. osób z niepełnosprawnościami). Ma to miejsce szczególnie w sytuacjach, gdy uczelnie nie utworzyły wyspecjalizowanych jednostek, a jednocześnie istnieje potrzeba zapewnienia wsparcia określonym grupom.

Niewielką część zadań w zakresie wsparcia grup o specjalnych potrzebach nadal realizują jednostki ogólnouczelniane (rektorat, dziekanat). Ma to miejsce szczególnie na uczelniach niepublicznych o płaskiej strukturze organizacyjnej.

Wykres 5. Jednostki uczelniane odpowiedzialne za wsparcie osób z grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Dużą rolę na uczelniach w kontekście wsparcia grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym odgrywają biura osób niepełnosprawnych (BON)

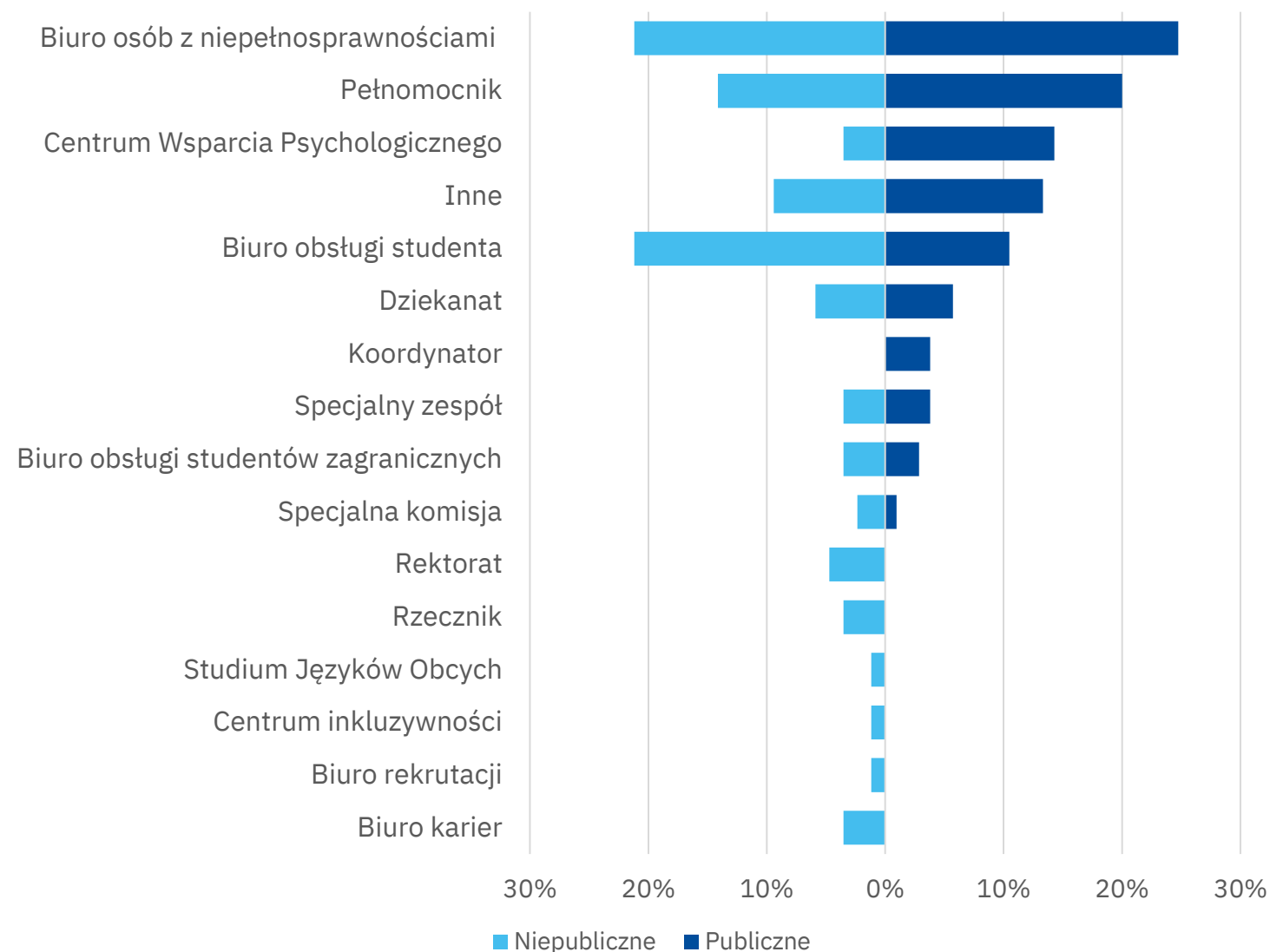
Kluczowymi jednostkami zapewniającymi wsparcie grupom o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym są biura osób z niepełnosprawnościami (BON). Z usług BON korzystają szczególnie osoby z niepełnosprawnościami, osoby ze spektrum autyzmu oraz osoby z zaburzeniami ADHD. W niektórych uczelniach, BON odpowiedzialne jest również za zapewnianie wsparcia psychologicznego dla osób znajdujących się w kryzysie psychicznym.

Ważną rolę na uczelniach publicznych pełnią również pełnomocnicy rektora ds. wsparcia wybranych grup (najczęściej pełnomocnicy działają w obszarze wsparcia OzN, zdecydowanie rzadziej w zakresie równości płci/równego traktowania, odnotowano też pojedynczy przypadek powołania w uczelni publicznej pełnomocnika ds. wsparcia psychologicznego). Na uczelniach niepublicznych pełnomocnicy rektora rzadziej są powoływani do zajmowania się sprawami osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie akademickim. Innym przykładem organu jednoosobowego są koordynatorzy ds. dostępności. Występują oni jedynie na uczelniach publicznych. O ile pełnomocnik nadzoruje wsparcie grup wybranych grup na poziomie całej uczelni, tyle koordynator zajmuje się tymi zagadnieniami na poziomie wydziałowym. W uczelniach niepublicznych można z kolei spotkać się np. z rzecznikami ds. OzN. Nie jest to jednak instytucja, która zdążyła się rozwinąć na szeroką skalę w strukturze uczelni niepublicznych.

Za wąski, lecz istotny odcinek wsparcia na rzecz osób z grup o szczególnych potrzebach odpowiadają **biura obsługi studenta**. Zapewniają one głównie dostęp do wsparcia stypendialnego (np. dla osób o trudnej sytuacji materialnej lub OzN).

W uczelniach publicznych częściej niż na uczelniach niepublicznych można spotkać **centra wsparcia psychologicznego** (odpowiednio: 14% i 4%).

Wykres 6. Jednostki uczelniarne odpowiedzialne za wsparcie osób z grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Uczelnie rzadko podejmują współpracę z partnerami zewnętrznymi w kontekście wspierania grup o utrudnionym dostępie do kształcenia

Uczelnie relatywnie rzadko współpracują z partnerami zewnętrznymi w zakresie wspierania grup o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego.

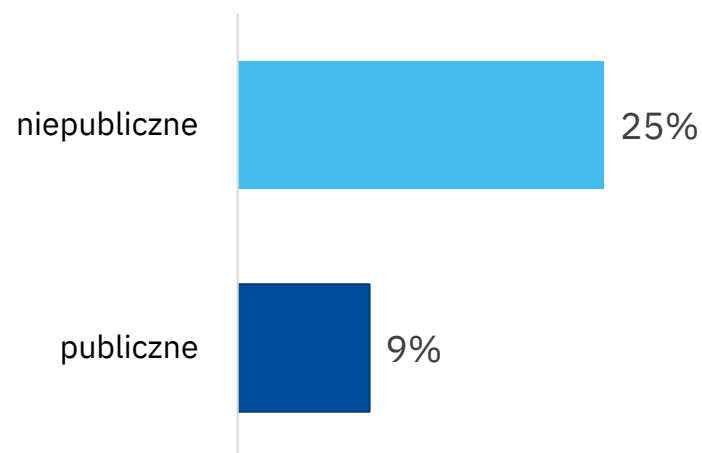
Tylko 9% uczelni publicznych współpracowało z innymi podmiotami (były to przeważnie inne uczelnie oraz organizacje pozarządowe, rzadziej administracja publiczna).

25% uczelni niepublicznych podejmowało współpracę z partnerami zewnętrznymi. Jest to wynik znacznie wyższy niż w przypadku uczelni publicznych.

Biorąc pod uwagę fakt, że uczelnie niepubliczne mają mniej rozbudowaną strukturę organizacyjną niż uczelnie publiczne, współpraca z otoczeniem zewnętrznym stanowi dla nich szansę na zapewnienie skutecznego wsparcia dla różnych grup, a jednocześnie sposób na kompensowanie własnych braków instytucjonalnych, kadrowych i know-how.

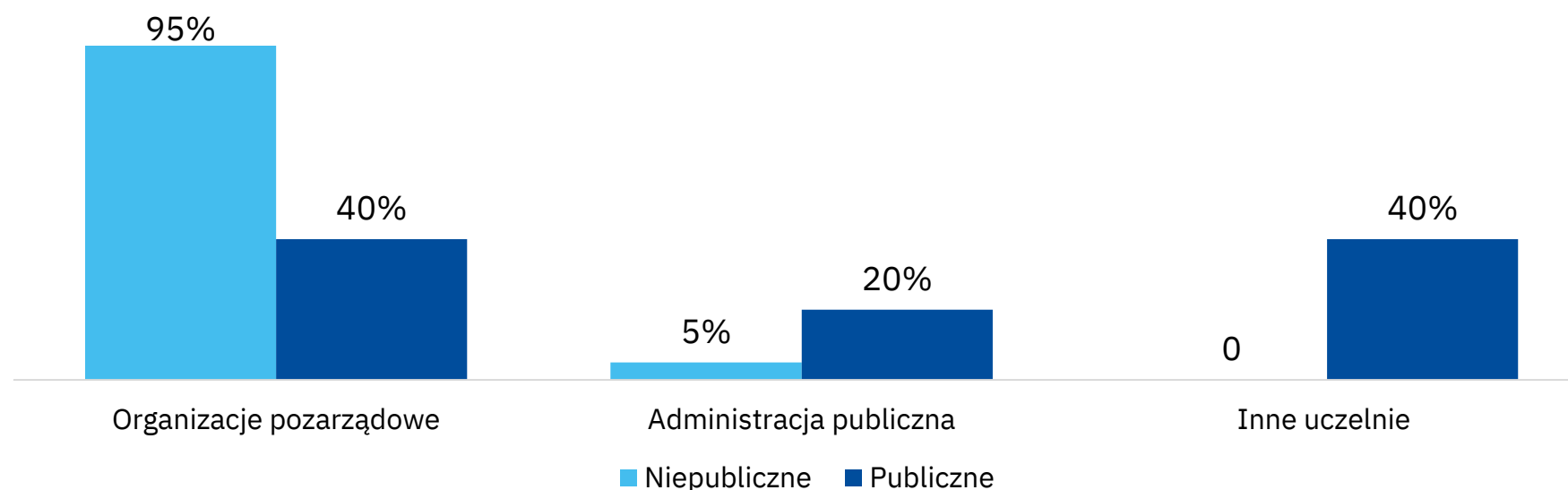
Uczelnie niepubliczne współdziałały w zakresie wsparcia grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym z organizacjami pozarządowymi, prowadzącymi działalność w obszarze wsparcia OzN, integracji społecznej, aktywizacji zawodowej, a także w mniejszym stopniu z administracją publiczną.

Wykres 7. Odsetek uczelni współpracujących z partnerami zewnętrznymi w kontekście działań na rzecz grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Wykres 8. Partnerzy zewnętrzni, z którymi współpracują uczelnie w realizacji działań na rzecz grup o utrudnionym dostępie do kształcenia wyższego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu stron internetowych uczelni

Realizację wsparcia utrudniają czynniki twarde, miękkie i związane z komunikacją

1

Czynniki materialne (twarde)

- wysokie koszty,
- dostępna infrastruktura (np. zabytkowe budynki),
- procedury (ustawa Prawo Zamówień Publicznych) związane z wyborem wykonawcy.

„My staramy się wypełniać te potrzeby. Niemniej jednak też liczymy i powiem szczerze, że to jest ogromny koszt. Więc tutaj ten mechanizm finansowania i jakieś programy celowe być może, które byłyby w odpowiedzi na potrzeby tej grupy, byłyby naprawdę pomocne (...)”.
IDI, przedstawiciel uczelni

„budynków mamy dużo, (...) 6 wydziałów, biblioteka, kampus dydaktyczno-sportowy, akademik, basen, (...). Każdy budynek musi być dostosowany(...), więc to jest przedsięwzięcie kosztowne.”
IDI, przedstawiciel uczelni

2

Czynniki świadomościowe (miękkie)

- brak świadomości/ niska świadomość istnienia potrzeb osób z grup o utrudnionym dostępie do kształcenia na uczelni,
- brak świadomości/niska świadomość różnicowania tych grup i ich potrzeb oraz nie wystarczające umiejętności reagowania na te potrzeby.

„(...) podnoszenie świadomości dydaktyków, którzy prowadzą albo spotkają się w trakcie swoich zajęć z osobami ze szczególnymi potrzebami. Żeby (...) wiedzieli, jak zachować się w niektórych sytuacjach, jak reagować, jak prowadzić proces dydaktyczny, żeby on był dostępny (...)” IDI, przedstawiciel uczelni

„(...)zapewnianie dostępności (...) miękkiej. Poprzez miękką mam na myśli (...) budowanie umiejętności. Już nie tylko wiedzy i świadomości, ale umiejętności kadry uczelni, do tego, żeby tą dostępność zapewniać. (...) że prowadzący, który przygotowuje prezentacje na zajęcia, robi ją od razu tak, że osoba korzystająca z czytnika ekranu, z programu udźwiękowiającego, będzie mogła to przeczytać.”
IDI, przedstawiciel uczelni

„skuteczna (...) komunikacja, skuteczne (...) wychodzenie z informacją do osób, które mogłyby potrzebować tej pomocy, żeby one wiedziały, że mogą się zgłosić, gdzie mogą się zgłosić, jeśli potrzebują jakiegoś wsparcia.”
IDI, przedstawiciel uczelni

3

Czynniki związane z komunikacją

- nieczytelność informacji dla osób z grup o utrudnionym dostępie,
- niepełna komunikacja faktu utrudnionego dostępu do kształcenia przez osoby zainteresowane.

„takie osoby często nie godzą się na podawanie danych, a podawanie danych jest jakby warunkiem, żeby być zakwalifikowanym jako uczestnik projektu, czyli otrzymać wsparcie.”
IDI, przedstawiciel uczelni

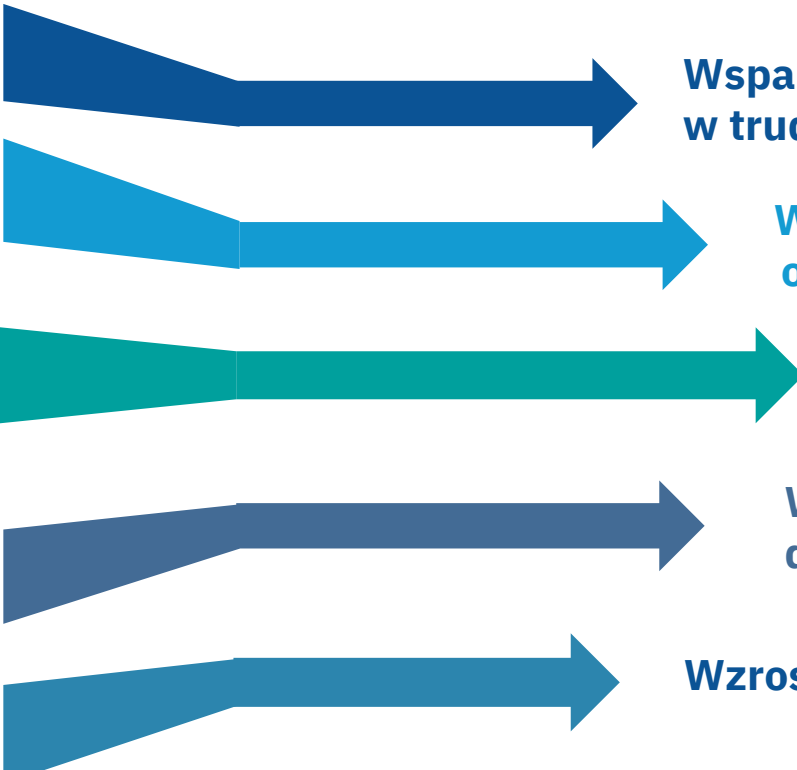
6. Instrumenty i zakres wsparcia w ramach FERS odpowiadające na problemy grup osób o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym

Kluczowe wyniki badania w zakresie wykorzystania możliwości FERS do wsparcia osób o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym

- **Założenia FERS stwarzają możliwości wspierania dostępu do kształcenia na poziomie wyższym zdecydowanej większości osób** z grup zidentyfikowanych jako **defaworyzowane w tym zakresie**.
- **Przedstawiciele uczelni nie dostrzegają możliwości wspierania cudzoziemców w ramach FERS.** Wsparcie takie jest dostępne w Działaniu 1.5, przy czym dotyczy wyłącznie trybu niekonkurencyjnego, co – jak można wnioskować – jest dla uczelni niewystarczające. Zdaniem przedstawicieli uczelni biorących udział w IDI, niewielkie są też możliwości ukierunkowania wsparcia na osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej oraz osoby z obszarów wiejskich.
- **Istotne byłoby rozszerzenie zakresu wsparcia w ramach FERS nie tylko na osoby już studiujące, ale także na kandydatów lub osoby rozpoczynające studia.** Jest to etap, na którym ujawnia się wiele czynników defaworyzujących co powoduje rezygnację z podjęcia studiów lub ich przerwanie po kilku miesiącach.
- Poza wsparciem skierowanym do określonych kategorii osób, **na uczelniach istnieje zapotrzebowanie na określone (przekrojowe) obszary problemowe** (np. odporność psychiczna społeczności akademickiej czy komunikacja).
- Uwidocznily się różnice w oczekiwaniach uczelni co do zakresu dalszego wsparcia. O ile **w dużych uczelniach (z dużych miast) istnieje zapotrzebowanie na szeroko zakrojone projekty o kompleksowym charakterze, o tyle małe uczelnie (z małych i średnich miast) oczekują wsparcia sprofilowanego, wąskiego.** Wynika to z posiadanych przez nie zasobów i możliwości (np. trudności z koordynacją dużego projektu, zapewnienie trwałości efektów).
- Zgodnie z wynikami SWOT, **instrumenty FERS stwarzają możliwości realizacji wsparcia ukierunkowanego na zróżnicowane potrzeby** grup o utrudnionym dostępie. Wykorzystaniu tych możliwości może jednak **zagrożać brak rozpoznania tych potrzeb** przez uczelnie. Dodatkowo, nawet przy właściwym ich zdiagnozowaniu, **realizacja skutecznego wsparcia może być zagrożona przez brak kompetencji kadr uczelni we wdrażaniu dostępności.**

Wsparcie oferowane w ramach FERS jako kontynuacja wsparcia w PO WER

Wsparcie w ramach PO WER

Wsparcie dla osób
w trudnej sytuacji materialnej

Wzrost dostępności uczelni dla
osób z niepełnosprawnościami

Wzrost inkluzywności uczelni

Włączenie organizacji pozarządowych
działających na rzecz określonych grup

Wzrost akceptacji dla różnorodności

Wsparcie w ramach FERS

- **Założenia FERS stwarzają możliwość wspierania grup defaworyzowanych w dostępie do kształcenia na poziomie wyższym.**
- **Zapisy Programu uwzględniają część grup zdefiniowanych w literaturze przedmiotu jako defaworyzowane, tj. OzN, osoby w trudnej sytuacji materialnej, osoby znajdujące się w kryzysie psychicznym, kobiety oraz potencjalnie osoby powyżej 50. roku życia.**
- **Wsparcie w ramach Działania 1.5 FERS:**
 - uwzględnianie w nowo tworzonych lub modyfikowanych programach kształcenia zagadnień dotyczących dostępności (w tym projektowania uniwersalnego),
 - zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki,
 - wsparcie materialne i psychologiczne,
 - rozwój kierunków STEM,
 - rozwój uczelni w zakresie uczenia się przez całe życie.
- **Wsparcie w ramach Działania 3.1 FERS:**
 - kompleksowe przedsięwzięcia służące zwiększaniu dostępności szkolnictwa wyższego dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym OzN.

Elastyczne wsparcie oferowane w ramach FERS szansą na poprawę dostępności do kształcenia

Wsparcie w ramach FERS

- **Obecnie oferowane uczelniom wsparcie w ramach FERS jest bardzo elastyczne** i umożliwia realizację działań skierowanych do zróżnicowanych grup odbiorców zidentyfikowanych jako osoby o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym.
- **Wsparcie w ramach Działań 1.5 oraz 3.1 jest skierowane bezpośrednio do następujących grup:**
 - Osób z niepełnosprawnościami (3.1)
 - Osób dorosłych (1.5)
- **Pośrednio wsparcie w ramach Działań 1.5 oraz 3.1 może dotyczyć:**
 - Kobiet - w kontekście STEM (1.5)
 - Osób doświadczających kryzysu psychicznego (jako element kompleksowego wsparcia studentów w Działaniu 1.5 i w Działaniu 3.1)
 - Osób z obszarów wiejskich (przewiduje rozwiązania w zakresie m.in. zwiększenia efektywności procesu rekrutacji, tworzenia i wsparcia funkcjonowania struktur odpowiadających za współpracę ze szkołami średnimi, co wg diagnozy jest ważne w przypadku tej kategorii potencjalnych studentów)
 - Osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej (jako element kompleksowego wsparcia studentów w Działaniu 1.5)
 - Osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, zaburzeniem hiperkinetycznym z towarzyszącymi zaburzeniami zachowania ADHD (Działanie 3.1. – jako element wsparcia OzN).
- **W ramach FERS nie przewidziano wsparcia konkursowego skierowanego wprost do cudzoziemców. Wskazane w dokumentacji grupy docelowe nie obejmują także osób niebinarnych/transpłciowych.**

„[Program daje] tak szerokie możliwości, że jeśli (...) uczelnia mądrze, dobrze wszystko zaplanuje, to może zrobić bardzo, bardzo dużo.”

IDI, przedstawiciel NCBR

„Wniosek jest tak rozbudowany, że odpowiednia argumentacja danego działania jest możliwa do realizacji.”

IDI, przedstawiciel uczelni

„Dla tych osób, które albo mają małe dzieci pod opieką, albo są w trudnej sytuacji materialnej, więc muszą łączyć studiowanie z pracą. To są te grupy (...), dla których chyba wsparcia mamy najmniej. Dla osób z niepełnosprawnościami jest realizowanych dużo projektów i pomoc jest zorganizowana w większym zakresie.”

IDI, przedstawiciel uczelni

„Nie wiem na ile [możliwości FERS] odpowiadają na potrzeby (...) osób z obszarów wiejskich. Jakby nie znajduje w głowie takich zapisów.”

IDI, przedstawiciel uczelni

„Jeśli chodzi o cudzoziemców, to nie jestem pewna czy mamy działania, które według mojej wiedzy FERS-owi podlegają. Tutaj chyba raczej zmiany w prawie są potrzebne.”

IDI, przedstawiciel uczelni

Elastyczne wsparcie oferowane w ramach FERS szansą na poprawę dostępności do kształcenia

Potrzeby w zakresie wsparcia w ramach FERS

- **Kontynuacja wsparcia na rzecz dostępności dla OZN:**
 - konieczne jest dalsze finansowanie tych działań z uwagi na ich wysokie koszty, których nie można pokryć z budżetu uczelni,
 - bez dalszego wsparcia wiele już rozpoczętych projektów nie będzie miało kontynuacji, a zainicjowane zmiany będą miały nietrwały charakter,
 - potrzeby w zakresie zwiększania dostępności są bardzo zróżnicowane, od inwestycyjnych (przebudowa, remont) po edukacyjne.
- **Ukierunkowanie wsparcia nie na problemy konkretnych grup, ile raczej na wsparcie uczelni w określonych obszarach problemowych związanych z dostępnością:**
 - często różne kategorie osób borykają się z problemami tego samego typu, a skierowanie wsparcia do jednej kategorii wyklucza niejako inne osoby, mimo że mają ten sam problem,
 - jeden problem może mieć różne wymiary, które nie zawsze da się opisać w przygotowywanym wniosku,
 - są też kwestie o charakterze przekrojowym, jak np. komunikacja, które nie dotyczą określonej grupy o utrudnionym dostępie, ale wszystkich i w dodatku mają dwie strony – komunikowania o problemie i komunikowania się z osobą, która danego problemu doświadcza.
- **Dostrzeżenie cudzoziemców i różnych aspektów ich obecności na uczelni, wielowymiarowości ich problemów.**
- **Dostrzeżenie kandydatów na studia i osób rozpoczynających studia jako grupy, wobec której można także podjąć działania ułatwiające dostęp do oferty uczelni.**
- **Możliwość realizacji wsparcia w formule kompleksowej; wsparcie przekrojowe.**

„wsparcie jest potrzebne. Ono jest pilnie potrzebne, jest ogromnie potrzebne. Dlatego, że my zaczęliśmy pewien proces wdrażania dostępności i (...) potrzebne są środki na kontynuację, na wzmacnianie tego. Jeżeli teraz się zatrzymamy, to wszystko to co zrobiliśmy wcześniej pójdzie wniwecz.”
IDI, przedstawiciel uczelni

„projekty nakierowane na wzmacnianie komunikacji, umiejętności komunikowania się”
IDI, przedstawiciel uczelni

„aspektem, który dopiero będzie się u nas pojawiać, to myślenie o takiej dostępności w aspekcie wielokulturowości i w ogóle włączania osób z innych krajów w (...) życie uniwersyteckie. (...) mamy też osoby z doświadczeniem uchodźczym, czy osoby które przyjeżdżają do uczelni w ramach innych programów, natomiast przyznam (...), ja nie widzę ich integrowania się ze studentami polskimi czy z kadrą”
IDI, przedstawiciel uczelni

„Albo mamy program dedykowany cudzoziemcom, albo mamy program dedykowany osobom starszym. Nie ma jakiegoś międzysektorowego podejścia”
IDI, przedstawiciel uczelni

Elastyczne wsparcie oferowane w ramach FERS szansą na poprawę dostępności do kształcenia

Potrzeby w zakresie wsparcia w ramach FERS

- **Poza wsparciem skierowanym wprost do osób doświadczających trudności w dostępie do kształcenia na poziomie wyższym, istotne jest wsparcie dla ich otoczenia:**
 - niezbędne są działania edukacyjne, uświadamiające w zakresie zróżnicowania grup o utrudnionym dostępie i zróżnicowania ich potrzeb,
 - istotne są działania wspierające, edukacyjne, rozwijające kompetencje w zakresie realizacji dostępności dla kadry akademickiej (pracowników dydaktycznych i administracyjnych).
- **Umożliwienie wspierania różnych grup, bez nadmiernego zawężania grona odbiorców.**
- **Premiowanie w konkursach możliwości realizacji działań w partnerstwie z podmiotami wyspecjalizowanymi we wsparciu w określonych obszarach:**
 - organizacje pozarządowe o charakterze eksperckim (dostarczanie wiedzy eksperckiej),
 - organizacje pozarządowe działające na rzecz określonych grup uznanych za grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym,
 - organizacje pozarządowe współtworzone przez osoby z grup uznanych za grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym.,
 - inne podmioty i instytucje wspierające osoby z tych grup.
- **Dookreślenie w konkursach FERS rozumienia dostępności.**

„jeżeli ludzie nie będą chcieli pracować, to te wszystkie sprzęty, (...)nie działają, bez ludzi dostępność nie działa.”
(Panel ekspertów)

„ważne jest, żeby w programach faktycznie umożliwiać przesyłanie tego wsparcia do grup defaworyzowanych, żeby to nie było ograniczenie na przykład tylko do osób z niepełnosprawnościami”
(Panel ekspertów)

„[Istotne byłoby] wspieranie (...) partnerstw z eksperckimi NGO-sami w danych dziedzinach. (...) środki na partnerstwa, które by zagwarantowały współpracę z podmiotami, które tym się zajmują, (...) to by było też jakieś dodatkowe, pozytywne rozwiązanie”
(Panel ekspertów)

„żeby nie było tego nieporozumienia, albo niewłaściwego rozumienia tej dostępności (..), availability i accessibility (...) może zapewnianie dostępu i wdrażanie dostępności.”
(Panel ekspertów)

Różnice między uczelniami w zakresie oczekiwanego wsparcia w ramach FERS

1

**Uczelnie wiodące,
z dużych miast,
zwłaszcza > 500 tys.
mieszkańców**

- monitorują potrzeby,
- projektują i wdrażają rozbudowane systemy wsparcia.

2

**Uczelnie
z mniejszych miast,
zwłaszcza
< 100 tys.
mieszkańców**

- nie mają odpowiednich zasobów kadrowych, by monitorować potrzeby,
- wprowadzają rozwiązania w mniejszej skali niż duże uczelnie.

„Było bardzo dużo wymagań, bardzo dużo rzeczy. I wydaje mi się, że jeśli chodzi o trwałość projektu, no to jednak trzeba się zastanowić, zanim się weźmie te pieniądze, że tak powiem, czy jesteśmy w stanie tę trwałość zapewnić na tym wymaganym poziomie”

IDI, przedstawiciel uczelni

„[Ważne, żeby były] konkursy bardziej profilowane na dane wsparcie. Żeby to nie były po prostu takie wielkie, naprawdę olbrzymie projekty wieloaspektowe. Gdzie uczelnia naprawdę, jeżeli nie ma osoby dobrze zarządzającej projektem może się po prostu potknąć na tym...”

IDI, przedstawiciel uczelni

„Uczelnie, które są takie trochę mniejsze i nie mają aż tak mocno rozwiniętych tych wszystkich [struktur] - dla nich to będzie trudność, realizacja tych projektów „Uczelnie coraz bardziej dostępne.” Uważam, że będzie to dla nich za duże.”

IDI, przedstawiciel uczelni

7. Dobre praktyki zapewniania udziału w kształceniu grupom o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym - możliwość implementacji i skalowania rozwiązań

Kluczowe wyniki badania w obszarze dobrych praktyk

- Wśród **dobrych praktyk** zwiększania udziału OzN w kształceniu na uczelniach należy przed wszystkim wskazać **projekty zakładające realizację działań skorelowanych, zwiększających dostępność uczelni w wielu wzajemnie powiązanych obszarach jej funkcjonowania**, m.in. obejmujące zmiany w zakresie procesu kształcenia, infrastrukturalne, działania ukierunkowane na podnoszenie świadomości i kompetencji całej społeczności akademickiej na temat potrzeb i wsparcia OzN. Zmiany o trwałym charakterze to w szczególności likwidacja barier: architektonicznych, dotyczących infrastruktury IT, w obszarze komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej uczelni. Głównym źródłem finansowania takich projektów były środki PO WER.
- Dobre praktyki zapewniające **dostęp kobiet do studiowania na kierunkach technicznych** skoncentrowane są przede wszystkim na **działaniach mentoringowych i coachingowych z elementami akcji promujących** udział kobiet w studiach tego rodzaju.
- Działania ukierunkowane na **zapewnienie migrantom udziału w kształceniu na poziomie wyższym realizowane są kompleksowo** – ścieżka obejmuje tworzenie modeli integracji studentów-migrantów z uczelnią i społecznością akademicką, jak też integrację migrantów z rynkiem pracy. Projekty zakładają też uzupełnianie wykształcenia migrantów, którzy uprzednio ukończyli studia poza granicami kraju. Projekty tego typu realizowane są przede wszystkim w Finlandii.
- W przypadku wsparcia **osób z ASD** w kształceniu na poziomie wyższym zidentyfikowano tylko jeden projekt – zakładający **stworzenie funkcji asystenta studenta na uczelniach w kraju**. W ramach projektu powstał i został udostępniony model wsparcia takich osób, stworzono także kompendium wiedzy na temat autyzmu. Należy wspomnieć, że niektóre ze wspartych uczelni, po pilotażu przeprowadzonym w ramach projektu finansowanego z POWER wdrożyły stanowisko asystenta osób z ASD na stałe do praktyki swojego funkcjonowania.

Kluczowe wyniki badania w obszarze dobrych praktyk

- Wśród **dobrych praktyk zwiększania udziału osób w kryzysie psychicznym** w kształceniu na uczelniach należy przed wszystkim wskazać projekty zakładające nie tylko **specjalistyczne wsparcie psychologiczne** dla tych osób, ale także **działania szkoleniowe skierowane do kadry akademickiej i administracyjnej**, by uwrażliwić jej przedstawiciel(k)i na trudności doświadczane przez studentów.
- Dobra praktyka dotycząca **zwiększania uczestnictwa młodzieży z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast** w kształceniu wyższym dotyczy **upowszechniania informacji na temat możliwości studiowania, dostępnych form wsparcia oraz perspektyw związanych z ukończeniem studiów**. Ważne jest przy tym, by młodzież z obszarów wiejskich/ oddalonych od dużych miast miała możliwość porozmawiania z przedstawicielami uczelni, np. podczas bezpośredniego spotkania.
- Dobrą praktyką dotyczącą **ułatwienia dostępu do oferty uczelni osobom po 30. roku życia** jest realizacja **kształcenia w formule modułowej** (łączącej teorię z praktyką). Istotne jest także zwiększenie zakresu e-usług udostępnionych przez uczelnię – możliwość zrealizowania części obowiązków w formie zdalnej pozwala na m.in. łatwiejsze pogodzenie studiowania z życiem rodzinnym i zawodowym.
- W przypadku **osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej** istotną rolę odgrywa **wsparcie finansowe**, jednak dobrą praktyką jest łączenie go z innymi formami wsparcia, jak np. **oferta kształcenia dostosowana do potrzeb rynku pracy**, działania na rzecz **nawiązywania relacji między studentami a potencjalnymi pracodawcami** czy **rozwój oferty e-usług** (zmniejszenie kosztów studiowania).
- **Dobrą praktyką** zwiększania dostępności kształcenia na poziomie wyższym jest również **realizacja przedsięwzięć zakładających włączenie do procesu kształcenia i praktyki funkcjonowania uczelni zasad projektowania uniwersalnego** oraz powołanie i rozwój jednostek będących Centrami Wiedzy o Dostępności. Realizacja tego typu projektów w szczególności prowadzi do zmian proceduralnych na uczelniach i dotyczy ich struktury organizacyjnej, przez to podnosi poziom dostępności uczelni. Głównym źródłem finansowania takich projektów były środki PO WER.

Dobre praktyki zapewniania udziału osób doświadczających kryzysu psychicznego w kształceniu na uczelniach

Projekty obejmujące wsparcie osób doświadczających kryzysu psychicznego realizowane w ramach kompleksowych rozwiązań wdrażanych w uczelniach na rzecz osób ze specjalnymi potrzebami

obejmujące:

- tworzenie lub wyodrębnianie w strukturze organizacyjnej uczelni jednostek, które realizują działania ukierunkowane na wsparcie studentów/studentek w kryzysie psychicznym (często połączone ze wsparciem dla osób z innych grup, uznanych za społecznie wrażliwe, np. OzN, osoby z zaburzeniami psychicznymi),
- pomoc studentom/studentkom rozpoczynającym naukę w uczelni, obejmującą m.in. diagnozowanie trudności wynikających z nieradzenia sobie ze stresem, presją czasu, samoorganizacją,
- indywidualizację procesu kształcenia osób doświadczających kryzysu psychicznego,
- wsparcie i poradnictwo psychologiczne w formie stacjonarnej oraz zdalnej (przez telefon),
- doradztwo zawodowe,
- specjalistyczne szkolenia dla kadry akademickiej,
- powstawanie i rozwój studenckich grup samopomocowych,

zapewniające efekty takie jak:

- zmiany organizacyjne uczelni polegające na powołaniu jednostki organizacyjnej realizującej działania związane ze wsparciem osób w kryzysie psychicznym,
- udzielanie wsparcia psychologicznego studentom w kryzysie psychicznym,
- dostosowanie procesu kształcenia do indywidualnych potrzeb osób w kryzysie psychicznym w celu minimalizacji sytuacji stresowych,
- wybór przez osoby doświadczające kryzysów psychicznych ścieżek kariery adekwatnych do swoich możliwości,
- nabycie lub rozwój kwalifikacji kadry akademickiej w zakresie wsparcia studentów w kryzysie psychicznym,
- uwrażliwienie kadry uczelni na specjalne potrzeby osób studiujących doświadczających kryzysu psychicznego,
- zapewnienie wsparcia dla osób doświadczających kryzysu psychicznego poprzez pomoc osób o podobnych doświadczeniach, co może być szczególnie istotne w przypadku braku wsparcia instytucjonalnego.

Dobre praktyki zapewniania udziału osób z obszarów wiejskich w kształceniu na uczelniach**Projekty obejmujące wsparcie osób z obszarów wiejskich, które posiadają dodatkową cechę przesądzającą o ich utrudnionym dostępie do studiów (pochodzenie etniczne, sytuacja materialna)****obejmujące:**

- budowę regionalnego modelu współpracy szkół średnich i wyższych w celu wsparcia i usprawnienia przejścia ze szkolnictwa średniego do wyższego (doradztwo),
- programy konsultacji i doradztwa dla uczniów szkół średnich z obszarów wiejskich w zakresie dalszej ścieżki kształcenia (wyboru studiów),
- zaznajomienie z uczelnią uczniów szkół średnich zamieszkujących na obszarach wiejskich poprzez wizyty na terenie uczelni, zwiedzanie kampusu, kontakt ze studentami/studentkami oraz kadrą uczelni,
- współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym w celu zbudowania oferty kształcenia atrakcyjnej z punktu widzenia mieszkańców wsi oraz adekwatnej do potrzeb tego otoczenia,
- budowanie oferty kształcenia w kierunkach związanych z rolnictwem/ obszarami wiejskimi,
- przyznawanie wsparcia finansowego w postaci np. dodatków mieszkaniowych lub zwiększenia stypendium socjalnego dla osób pochodzących z obszarów wiejskich,

zapewniające efekty takie jak:

- zwiększanie uczestnictwa w kształceniu na studiach osób z obszarów wiejskich poprzez zaznajomienie uczniów/uczennic szkół średnich z możliwościami, jakie daje studiowanie oraz w dalszej perspektywie – ukończenie studiów,
- „oswojenie” uczniów/uczennic szkół średnich z obszarów wiejskich ze środowiskiem uczelnianym,
- poprawę stopnia integracji studentów/studentek z obszarów wiejskich z osobami studiującymi pochodzącymi z obszarów miejskich,
- zwiększenie szans na zatrudnienie po ukończeniu studiów dla osób z obszarów wiejskich,
- poprawę sytuacji materialnej studentów/studentek z obszarów wiejskich,
- rozwój współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym,
- rozwój oferty programowej uczelni,
- uwrażliwienie kadry uczelni (administracyjnej i akademickiej) na specjalne potrzeby osób z obszarów wiejskich (m.in. trudności w integracji ze społecznością akademicką),
- wzrost kompetencji kadr uczelni w obszarze współpracy ze zróżnicowanymi grupami osób studiujących.

Dobre praktyki zapewniania udziału osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej w kształceniu na uczelniach**Projekty ukierunkowane na rozwój umiejętności praktycznych, zawodowych i przedsiębiorczości
połączone ze wsparciem materialnym****obejmujące:**

- diagnozę potrzeb osób o niskich dochodach, znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej,
- wsparcie finansowe dla studentów znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej- stypendia,
- kształcenie połączone z rozwojem praktycznych umiejętności, np. w zakresie przedsiębiorczości, poszukiwania pracy oraz doskonalenia zawodowego,
- kontaktowanie studentów z potencjalnymi pracodawcami,
- dostosowywanie oferty kształcenia do potrzeb lokalnego/regionalnego rynku pracy (co ma stanowić zachętę do studiowania),
- rozwój e-usług (e-learning, e-dziekanat),
- konsultacje dla studentów/studentek, doradztwo, które ma pomóc osobom już studiującym i potencjalnym studentom/studentkom w pozyskaniu wsparcia finansowego w trudnej sytuacji materialnej (pomoc psychologiczna – wsparcie w kryzysie, doradztwo zawodowe – pomoc w znalezieniu pracy/stażu/praktyk),
- zapewnienie studentom/studentkom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej pierwszeństwa w projektach mających na celu podnoszenie ich kompetencji, np. w mobilności ponadnarodowej (studia i praktyki zagraniczne),

zapewniające efekty takie jak:

- rozpoznanie sytuacji osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, pozyskanie wiedzy nt. problemów tej grupy,
- poprawa sytuacji materialnej studentów/studentek o niskich dochodach,
- rozwój kompetencji praktycznych, które przełożą się na szybsze znalezienie pracy (poprawę sytuacji materialnej studenta po ukończeniu studiów),
- integrację społeczną osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, a zatem zagrożonych marginalizacją społeczną,
- rozwój oferty programowej uczelni,
- rozwój e-usług świadczonych przez uczelnię (proces kształcenia, proces obsługi studiów),
- przeciwdziałanie przedwczesnemu kończeniu studiów (drop-out) przez osoby o niskich dochodach.

Dobre praktyki zapewniania udziału osób powyżej 30. roku życia w kształceniu na uczelniach**Projekty dotyczące budowania oferty kształcenia ustawicznego we współpracy z otoczeniem gospodarczym, zorientowane na nabywanie lub rozwój kompetencji / kwalifikacji****obejmujące:**

- opracowywanie specjalnych programów kształcenia dla osób dorosłych/ pracujących,
- opracowanie programów kształcenia w odpowiedzi na wyzwania i potrzeby regionalnego/ lokalnego rynku pracy,
- opracowanie programów kształcenia w odpowiedzi na wyzwania i potrzeby nowoczesnej gospodarki (nowe technologie),
- współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym w zakresie opracowywania oferty skierowanej do osób dorosłych oraz w zakresie realizacji kształcenia (przedsiębiorstwa – partnerzy biznesowi, jednostki samorządu terytorialnego),
- realizację szkoleń, warsztatów, kursów, wykładów praktycznych,
- realizację kształcenia na odległość (e-learning),
- realizację kształcenia modułowego,
- zwiększenie zdalnej dostępności zasobów uczelni, w tym zasobów bibliotecznych,

zapewniające efekty takie jak:

- rozwój posiadanych kompetencji / kwalifikacji u osób pracujących w określonych branżach/zawodach,
- nabycie nowych kompetencji / kwalifikacji przez osoby po 30. roku życia,
- rozwój oferty e-usług świadczonych przez uczelnie,
- rozwój oferty programowej uczelni,
- wprowadzanie nowych modeli edukacyjnych do szkolnictwa wyższego (kształcenie modułowe) lub ich udoskonalenie/rozwój,
- rozwój współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym,
- rozwój kompetencji kadry dydaktycznej w zakresie kształcenia osób dorosłych (powracających do edukacji z rynku pracy) oraz w zakresie nowych form kształcenia (np. e-learning),
- (ponowne) włączenie osób z rynku pracy do edukacji,
- rozwój aktywności społecznej i edukacyjnej osób po 30. roku życia,
- zwiększenie roli instytucji szkolnictwa wyższego w uczeniu się przez całe życie.

Dobre praktyki zapewniania udziału kobiet na kierunkach technicznych

Projekty zakładające organizację akcji informacyjnych promujących wśród kobiet kształcenie na kierunkach technicznych, uwzględniające realizację usług rozwojowych dla kobiet

obeimuiace:

- działania informacyjne zachęcające kobiety do studiowania na kierunkach technicznych,
- opracowanie modelu doradztwa zawodowego ukierunkowanego na przeciwdziałanie stereotypom w zakresie wyboru zawodu i ścieżki kształcenia,
- przygotowanie kadr do realizacji działań doradczych, mentoringowych, coachingowych,
- świadczenie usług doradztwa zawodowego, mentoringu / job-coachingu dla kobiet rozważających kontynuowanie nauki na uczelniach (kierunkach technicznych) – pomoc w podjęciu decyzji edukacyjno-zawodowej/ wyborze zawodu i dalszej ścieżki kształcenia,
- rozwijanie współpracy uczelni ze szkołami średnimi,

zapewniające efekty takie jak:

- trwałe włączenie usług rozwojowych kierowanych do kobiet (doradztwo zawodowe, mentoring, job-coaching) do praktyki funkcjonowania uczelni,
- podniesienie kompetencji kadr w zakresie świadczenia usług rozwojowych dla kobiet,
- współpraca między instytucjami szkolnictwa średniego i wyższego w celu wsparcia procesu tranzycji (przejścia z etapu edukacji na poziomie średnim do kształcenia na uczelni).

Dobre praktyki zapewniania udziału cudzoziemców w kształceniu na uczelniach

Projekty zakładające integrację migrantów ze społecznością akademicką oraz ułatwienie im odnalezienia się na uczelni oraz rynku pracy

obejmujące:

- opracowanie modelu wsparcia pedagogicznego migrantów/migrantek, w tym pakietu szkoleniowego i materiałów edukacyjnych dla osób ze środowisk migracyjnych,
- stworzenie modelu mentoringu dla migrantów/migrantek w celu przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki,
- realizacja działań, których celem jest zwiększanie świadomości kadr uczelni nt. problemów migrantów oraz nabywanie kompetencji w zakresie wsparcia tej grupy,
- wsparcie osób studiujących-migrantów/migrantek w podjęciu (pierwszej) pracy poprzez współpracę z pracodawcami,

zapewniające efekty takie jak:

- włączenie modelu wsparcia pedagogicznego osób studiujących-migrantów/migrantek do praktyki funkcjonowania uczelni,
- poprawa poziomu znajomości języka przez studiujących migrantów do poziomu umożliwiającego swobodną komunikację,
- podniesienie kompetencji pedagogicznych kadr uczelni,
- rozwój współpracy uczelni z pracodawcami.

Dobre praktyki zapewniania udziału osób z ASD w kształceniu na uczelniach

Projekty zakładające stworzenie kompleksowego modelu wsparcia studenta z ASD

obejmujące:

- stworzenie i włączenie do praktyki działania uczelni modelu funkcji asystenta studenta/studentki z ASD,
- stworzenie kompendium wiedzy o autyzmie (poradniki, przewodniki),
- szkolenie kadr uczelni na potrzeby wsparcia studentów/studentek z ASD,

zapewniające efekty takie jak:

- przygotowanie kadr uczelni do pracy z neuroatypowymi studentami/studentkami,
- zwiększenie świadomości społeczności akademickiej na temat problemów i potrzeb osób z ASD.

Dobre praktyki zapewniania udziału OzN w kształceniu na uczelniach

Projekty zakładające realizację działań skorelowanych, komplementarnych, zwiększających dostępność uczelni w wielu wzajemnie powiązanych obszarach jej funkcjonowania

obejmujące:

- autodiagnozę/audyt poziomu dostępności uczelni - ocenę dojrzałości uczelni w zakresie wdrażania ułatwień dla OzN (skala, rodzaj dostosowań, osiągnięcia uczelni na tym polu),
- jednoczesną realizację działań „miękkich” (np. doskonalenie kompetencji w zakresie wsparcia OzN), oraz infrastrukturalnych/ „twardych” (np. likwidacja barier architektonicznych),
- realizację działań prowadzących do zmian strukturalnych (dotyczących struktury organizacyjnej uczelni),
- realizację działań prowadzących do zmian proceduralnych (np. modyfikacja procesu kształcenia: formy, programów, treści kształcenia, włączenie do kształcenia nowych, innowacyjnych metod pracy z OzN),
- zmiany w zakresie infrastruktury IT i stosowanych narzędzi informatycznych (np. wykorzystanie narzędzi przetwarzających dźwięk i obraz),
- zmiany w zakresie infrastruktury architektonicznej (m.in. budowa wind, podjazdów, dostosowanie pomieszczeń sanitarnych),
- zmiany w obszarze komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej uczelni (m.in. dostosowanie stron internetowych uczelni),
- wsparcie (np. w formie kursów, szkoleń) całej społeczności akademickiej - kierowanie działań edukacyjnych do kadry kierowniczej, dydaktycznej, administracyjnej uczelni, studentów/studentek,
- budowanie partnerstw i podejmowanie współpracy z podmiotami zewnętrznymi i ekspertami specjalizującymi się w obszarze wsparcia OzN,

Zapewniające efekty takie jak:

- trwała zmiana struktury organizacyjnej uczelni, np. utworzenie nowych jednostek (biuro, centrum ds. dostępności i równego traktowania), powołanie stanowiska ds. dostępności i/lub równego traktowania (doradca, pełnomocnik rektora ds. dostępności/ds. OzN), których celem jest diagnozowanie potrzeb OzN i zwiększanie poziomu dostępności uczelni,
- dostosowanie procedur wewnętrznych do specyfiki potrzeb OzN, np. procesu rekrutacji, egzaminowania (opracowanie standardów działania, wytycznych, materiałów informacyjnych, poradników/ przewodników dla kadry i studentów/studentek),
- dostosowanie procesu kształcenia do potrzeb i możliwości OzN (zmodyfikowanie programów i treści kształcenia, stosowanie zdalnych i hybrydowych form kształcenia),
- wzrost świadomości społeczności akademickiej na temat potrzeb edukacyjnych i funkcjonowania OzN oraz zmiany postaw wobec OzN,
- wzrost kompetencji kadr uczelni w zakresie pracy z OzN,
- likwidacji barier architektonicznych, informatycznych, komunikacyjnych.

Dobre praktyki zapewniania udziału OzN w kształceniu na uczelniach

Projekty realizowane przez uczelnie wiodące we wdrażaniu idei dostępności*, zakładające utworzenie CENTRUM WIEDZY O DOSTĘPNOŚCI

(w wybranej dziedzinie: architektura, urbanistyka i budownictwo; transport i mobilność; cyfryzacja i komunikacja; design i przedmioty codziennego użytku; zdrowie)

zakładające:

- utworzenie i prowadzenie CENTRUM WIEDZY O DOSTĘPNOŚCI (jednostki realizującej działania polegające na stosowaniu zasad projektowania uniwersalnego w kształceniu),
- upowszechnianie koncepcji i zasad projektowania uniwersalnego,
- realizację działań zapewniających wzrost wiedzy i umiejętności kadry uczelni w zakresie uwzględniania w kształceniu zasad projektowania uniwersalnego,
- realizację (we współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym) procesów kształcenia oraz prowadzenie innych usług rozwojowych (działalności doradczej i szkoleniowej) w zakresie projektowania uniwersalnego, poprawy dostępności przestrzeni, obiektów, produktów i usług dla OzN,
- świadczenie usług zewnętrznych - podejmowanie współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym w celu opracowania innowacji (produktów i usług) oraz standardów tworzenia produktów/usług w oparciu o zasady projektowania uniwersalnego,
- nawiązanie partnerstw w ramach których mogło być rozwijane interdyscyplinarne podejście do projektowania uniwersalnego – wypracowanie nowej wartości dzięki łączeniu wiedzy i umiejętności pochodzących z różnych obszarów/dziedzin,

zapewniające efekty takie jak:

- funkcjonowanie centrum wiedzy o dostępności w wybranych dziedzinach (np. architektura / urbanistyka / budownictwo, transport i mobilność, design i przedmioty codziennego użytku),
- wspieranie (dalszych) zmian organizacyjnych na uczelni,
- podnoszenie świadomości i kompetencji kadr uczelni oraz studentów/studentek z zakresu projektowania uniwersalnego w wybranym obszarze/dziedzinie,
- podejmowanie i realizacja przedsięwzięć w zakresie zwiększania dostępności i stosowania projektowania uniwersalnego.

Dobre praktyki uwzględniania dostępności w kształceniu na uczelniach

Projekty zakładające włączenie do procesu kształcenia zasad projektowania uniwersalnego

Opracowanie treści kształcenia (w formie obowiązkowego przedmiotu/ zajęć) z zakresu projektowania uniwersalnego i ich włączenie do programu studiów I i/lub II stopnia i/lub jednolitych studiów magisterskich

zakładające:

- umożliwienie studentom/studentkom i kadrze uczelni zrozumienia różnorodnych możliwości i potrzeb OzN,
- utworzenie włączającego środowiska uczenia się, dostępnego dla OzN, w tym dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (co obejmowało projektowanie narzędzi dydaktycznych, programów uczenia, usług, produktów, w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich w możliwie najwyższym stopniu, bez potrzeby ich dodatkowej modyfikacji, adaptacji lub uruchamiania procesu specjalistycznego projektowania),
- praktyczne zastosowanie projektowania uniwersalnego, tj. wykorzystanie projektowania uniwersalnego w procesie tworzenia produktów i usług dla różnych grup odbiorców (w ramach różnych dziedzin),
- realizację działań we współpracy z podmiotami działającymi na rzecz OzN oraz z ekspertami/ekspertkami posiadającymi doświadczenie w zakresie projektowania uniwersalnego,
- wsparcie kadry i studentów/studentek różnych kierunków kształcenia: technicznych, społecznych, artystycznych (np. budownictwa, architektury, wzornictwa przemysłowego),

zapewniające efekty takie jak:

- rozwój kompetencji kadry dydaktycznej uczelni w zakresie uwzględniania w programach kształcenia zasad projektowania uniwersalnego (w ramach różnych dziedzin i dyscyplin naukowych),
- rozwój kompetencji studentów/studentek w zakresie stosowania w praktyce zasad projektowania uniwersalnego, tj. tworzenia produktów i usług w oparciu o szerokie zrozumienie problemów i potrzeb ich potencjalnych użytkowników, w szczególności OzN,
- trwałe włączenie do programów kształcenia zajęć z zakresu projektowania uniwersalnego (prowadzenie kształcenia w zakresie projektowania uniwersalnego),
- utworzenie na uczelniach pracowni projektowania uniwersalnego.

Przykłady dobrych praktyk

Projekty zakładające wsparcie OZN:

1. Niwelowanie barier w dostępie do edukacji - dostosowani bez zarzutów (Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny).
2. Centrum wiedzy o dostępności i upowszechniania zasad projektowania uniwersalnego w obszarze designu i przedmiotów codziennego użytku (Politechnika Opolska).
3. Politechnika Warszawska Ambasadorem Innowacji na Rzecz Dostępności (Politechnika Warszawska).
4. Zagraniczna mobilność studentów ze specjalnymi potrzebami (Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji), tego typu interwencje mogą być komplementarne względem projektów realizowanych przez uczelnie i dofinansowanych w ramach FERS oraz projektów NAWA.

Projekty zakładające wsparcie cudzoziemców:

1. Immigrants to higher education and working life (Uniwersytet Nauk Stosowanych w Diakoni).
2. Immigrant integration model for higher education (MAIKO) (Uniwersytet Nauk Stosowanych w Oulun).
3. KOKOMA — Higher education migrants in the labour market by strengthening entrepreneurial capacity (Laboratorium Uniwersytetu Nauk Stosowanych w Lahti).
4. Health and social services bridge — the qualification path of a higher-education immigrant (Uniwersytet Nauk Stosowanych Metropolia w Vantaa).

Projekty zakładające wsparcie kobiet:

1. Women on an equal footing for careers — NAU! (Uniwersytet Nauk Stosowanych w Tampere).
2. You can do it! Girls and technology (Uniwersytet Nauk Stosowanych w Oulun).

Projekty zakładające wsparcie osób z ASD:

- 1 Asystent studenta z ASD (DGA S.A.).

Projekty zakładające wsparcie osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej:

1. Kompetentna przedsiębiorczość wśród młodych ludzi – Innowacyjne Uczenie się dla Przyszłości – ACTIV (Uniwersytet „Danubius” w Galați).
2. Innowacyjne rozwiązania poprawiające jakość i dostępność kursów szkolnictwa wyższego BGE (Uniwersytet Ekonomiczny w Budapeszcie).

Projekty zakładające wsparcie osób doświadczających kryzysu psychicznego:

1. Wsparcie dla studenckich interwencji opieki społecznej Uniwersytetu w Pireusie (Uniwersytet w Pireusie).

Projekty zakładające wsparcie osób po 30. roku życia:

1. Poprawa jakości strategicznych kompetencji edukacyjnych w szkolnictwie wyższym, dostosowanie do zmieniających się warunków gospodarczych i środowiskowych oraz poprawa dostępności elementów szkoleń (EÖTVÖS JÓZSEF FŐISKOLA).
2. Uczenie się przez całe życie w UKC (Uniwersytet w Hradcu Králové).

Projekty zakładające wsparcie osób z obszarów wiejskich:

1. Rozwój kultury przedsiębiorczości studentów z inżynierii i architektury poprzez stworzenie sieci ośrodków szkoleniowych w zakresie przedsiębiorczości-AntrepreneurIng (Rumunia).

Nie zidentyfikowano projektów odnoszących się do:

- osób z ADHD,
- osób transpłciowych i niebinarnych.

8. Rekomendacje

Rekomendacja 1

Wniosek:

Na potrzeby niniejszego badania przyjęto rozumienie grup defaworyzowanych jako grup z niższymi szansami w społeczeństwie na korzystanie z należnych im praw i przywilejów w zakresie dostępu do różnych form kształcenia wyższego oferowanego przez uczelnie. Niemniej jednak, **termin "defaworyzowany" w środowisku uczelni jest postrzegany negatywnie, a przedstawiciele uczelni interpretują go na niekorzyść samej placówki, tj. poszukując grup, które uczelnia w jakiś sposób dyskryminuje. Istnieje zatem ryzyko, że użycie terminu "defaworyzowany/a/e" w dokumentacji konkursów FERS spowoduje, że potencjalni beneficjenci nie będą aplikować o wsparcie.**

Ponadto, również różnie interpretowany jest termin "dostępność". Warto zauważyć, że **dostępność może kojarzyć się przedstawicielom uczelni wyłącznie z zapewnieniem dostępu do czegoś (ang. availability), a zatem oferowaniu pewnego rodzaju wsparcia, a nie faktycznym zapewnieniem, że dana osoba będzie mogła z niego skorzystać (ang. accessibility), tj. wdrażaniem dostępności.** W pierwszym rozumieniu termin "dostępność" może prowadzić do zapewnienia wyłącznie dostępności architektonicznej, czy też szerzej dostępności infrastruktury. Istnieje zatem ryzyko, że potencjalni beneficjenci będą stereotypowo interpretować dostępność, którą powinni zapewnić w projektach, co może przełożyć się na mniejsze zainteresowanie aplikowaniem tych uczelni, które już zapewniają dostępność architektoniczną/infrastrukturalną. Drugie ryzyko związane z zagadnieniem dostępności dotyczy zapewniania w projektach dostępności rozumianej w sposób techniczny, pomijając takie aspekty jak np. zwiększanie świadomości wśród społeczności akademickiej na temat potrzeb konkretnych grup, zwiększanie wiedzy kadr na temat wdrażania dostępności, czy też umożliwianie elastycznego kształcenia.

Wobec tego, **należy w dokumentacji konkursowej, tj. regulaminie konkursów FERS używać innego niż „defaworyzowany” określenia oraz wyjaśnić/dookreślić pojęcie dostępności.** Warto zaznaczyć, że w ramach konkursów dotyczących Działania 3.1 wskazywano kilka obszarów, których powinna dotyczyć dostępność, tj. struktury organizacyjnej, dostępności architektonicznej, dostępności informacyjno-komunikacyjnej, dostępności cyfrowej, technologii wspierających, procedur, usług wspierających edukację oraz działań podnoszących świadomość na temat niepełnosprawności (FERS.03.01-IP.08-001/23).

Rekomendacja:

Rekomenduje się, aby we wszystkich regulaminach naborów FERS, które będą dotyczyć grup defaworyzowanych używać sformułowania "grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym". Ponadto, w regulaminach naborów dotyczących zapewniania dostępności rekomenduje się każdorazowo wskazywać obszary dostępności wraz z podaniem definicji i przykładów działań (analogicznie jak w regulaminie naboru nr FERS.03.01-IP.08-001/23).

Sposób wdrożenia:

Należy wprowadzić odpowiednie zapisy, tj. sformułowanie "grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym" oraz obszary dostępności i ich definicje wraz z przykładami działań do regulaminów naborów w ramach Priorytetu I i III FERS w odniesieniu do naborów skierowanych na wsparcie grup defaworyzowanych.

Adresat rekomendacji:

NCBR (EFS)

Rekomendacja 2

Wniosek:

Uczelnie (osoby zarządzające, kadra dydaktyczna, pracownicy administracyjni) dostrzegają konieczność wspierania określonych grup osób w dostępie do kształcenia na poziomie wyższym. Identyfikują te grupy w swoim otoczeniu. Widoczność poszczególnych grup jest jednak różna, wiedza na temat ich potrzeb i umiejętności reagowania na nie są ciągle niedostateczne, a tym samym odpowiedź na te potrzeby jest niepełna. Uczelniom brakuje również własnych środków, które mogłyby przeznaczyć na realizację wsparcia w tym zakresie.

Rekomendacja:

Rekomenduje się kontynuację wsparcia uczelni w zakresie zwiększania jej dostępności dla osób z grup zidentyfikowanych jako grupy o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym w kolejnych naborach wniosków w FERS, z uwzględnieniem wyników przeprowadzonej ewaluacji. Oznacza to konieczność rozszerzenia katalogu wsparcia na grupy dostrzegane dotąd w niewielkim zakresie.

Sposób wdrożenia:

Kontynuacja wsparcia uczelni w zakresie zwiększania dostępności kształcenia różnych grup osób na poziomie wyższym w kolejnych naborach w ramach FERS. Realizacja wsparcia uczelni w zakresie zwiększania dostępności kształcenia różnych grup osób na poziomie wyższym w kolejnej perspektywie finansowej 2028-2034.

Adresat rekomendacji:

NCBR (EFS)

Rekomendacja 3

Wniosek:

W badaniach zwrócono uwagę, że w przypadku niektórych kategorii osób zidentyfikowanych jako osoby o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym czynniki defaworyzujące oddziałują silnie w okresie przejścia, tj. między zakończeniem szkoły średniej a podjęciem studiów, co przekłada się na decyzję o rezygnacji z pójścia na studia. Do tych kategorii należą m.in. osoby z obszarów wiejskich (np. obawa przed zmianą środowiska), osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej (brak rozeznania w dostępnym wsparciu finansowym i innym oferowanym przez uczelnię). W tym kontekście istotne okazuje się informowanie o możliwościach studiowania oraz perspektywach zatrudnienia po studiach, zaznajomienie ze środowiskiem uczelni (kadra, otoczenie), a także - z różnym wsparciem, które jest dostępne na uczelni dla różnych osób. Istotne zatem byłoby rozszerzenie zakresu wsparcia w ramach FERS nie tylko na osoby już studiujące, ale także skierowanie go do potencjalnych studentów.

Rekomendacja:

Rekomenduje się uwzględnianie możliwości form wspierania działań skierowanych do osób z grup, w przypadku których czynniki defaworyzujące uwidoczniają się w okresie przejścia między szkołą średnią a szkołą wyższą (np. osoby z obszarów wiejskich/oddalonych od dużych miast, osoby w trudnej sytuacji materialnej).

Sposób wdrożenia:

Wsparcie w ramach FERS powinno uwzględniać wsparcie osób zamierzających rozpocząć studia (kandydatów). W perspektywie finansowej 2028-2034 należy w katalogu działań uwzględnić działania dotyczące możliwości realizacji wsparcia ukierunkowanego na przyszłych/ potencjalnych studentów.

Adresat rekomendacji:

MFIPR

Rekomendacja 4

Wniosek:

Tak jak przy wcześniejszej rekomendacji, w badaniach zwrócono uwagę, że w przypadku niektórych kategorii osób zidentyfikowanych jako osoby o utrudnionym dostępie do kształcenia na poziomie wyższym czynniki defaworyzujące oddziałują silnie w okresie przejścia, tj. między zakończeniem szkoły średniej a podjęciem studiów, co przekłada się na decyzję o rezygnacji z pójścia na studia. Do tych kategorii należą m.in. osoby z obszarów wiejskich (np. obawa przed zmianą środowiska), osoby znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej (brak rozeznania w dostępnym wsparciu finansowym i innym oferowanym przez uczelnię). Istotne są zatem działania mające na celu dotarcie do tych osób na etapie poprzedzającym rozpoczęcie kształcenia na poziomie wyższym. Ważne w tym kontekście byłoby współdziałanie szkół wyższych ze szkołami średnimi, w związku z czym należy podjąć kroki służące zainicjowaniu rzeczywistej współpracy pomiędzy wspomnianymi podmiotami.

Rekomendacja:

Rekomenduje się wsparcie uczelni w wypracowaniu trwałych rozwiązań w zakresie współpracy ze szkołami średnimi. Proponuje się opracowanie modelu, z którego będą mogły korzystać uczelnie w tym obszarze.

Sposób wdrożenia:

Zaplanowanie interwencji w trybie niekonkurencyjnym na opracowanie i przetestowanie (pilotaż) takiego modelu.

Adresat rekomendacji:

MNiSW

Rekomendacja 5

Wniosek:

Społeczność akademicka świadoma problemów i potrzeb grup osób o utrudnionym dostępie do edukacji na poziomie wyższym, w tym przede wszystkim kompetentne kadry uczelni potrafiące na te potrzeby i problemy odpowiedzieć to warunek niezbędny dla podnoszenia poziomu dojrzałości uczelni jeśli chodzi o jej dostępność, niwelowanie barier i zapewnianie włączającego kształcenia w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji.

Rekomendacja:

Należy kontynuować realizację działań, celem których jest podnoszenie kompetencji kadr uczelni (zarządczych, dydaktycznych, administracyjnych) w zakresie pracy z osobami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, pozostającymi w niekorzystnej sytuacji, jeśli chodzi o udział w edukacji na poziomie wyższym. Konieczne są również działania informacyjno-edukacyjne podnoszące świadomość studentów/studentek na temat możliwości (m.in. związanych z uczeniem się, funkcjonowaniem w grupie) oraz potrzeb osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Komponent spersonalizowanych form doskonalenia kompetencji kadr uczelni w zakresie pracy z osobami o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz akcji informacyjno-edukacyjnych dla studentów/studentek powinien być elementem projektów dofinansowanych w ramach FERS Działanie 01.05 Umiejętności w szkolnictwie wyższym oraz Działanie 03.01 Dostępność szkolnictwa wyższego.

Sposób wdrożenia:

Utrzymanie w kolejnych naborach możliwości realizacji w projektach różnorodnych form rozwoju kompetencji pracowników uczelni w zakresie wsparcia osób będących w niekorzystnej sytuacji jeśli chodzi o udział w kształceniu na uczelniach. Wskazywanie możliwości realizowania w projektach działań informacyjno-edukacyjnych o tej tematyce dla studentów/studentek. Formy rozwoju kompetencji kadr uczelni powinny być w możliwie największym stopniu spersonalizowane i mieć elastyczny charakter. Wniosek dotyczący skuteczności personalizacji wsparcia pracowników uczelni w nabywaniu nowej wiedzy i umiejętności wynika z badania „Ocena jakości i efektów realizacji Osi priorytetowej III PO WER – Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, w tym badanie zmian w zakresie zarządzania procesem kształcenia dzięki wsparciu z EFS” (2023) - personalizacja form doskonalenia kompetencji pracowników uczelni okazała się być najbardziej użytecznym i decydującym o trwałości zmian mechanizmem zwiększania świadomości i wspierania rozwoju kadry w różnych obszarach. Wskazywany w regulaminach naboru możliwy katalog form doskonalenia kompetencji pracowników uczelni i zwiększania świadomości studentów/studentek m.in. powinien uwzględniać: szkolenia/kursy specjalistyczne, silnie spersonalizowane w zakresie treści oraz sposobu realizacji (z uwzględnieniem form zdalnych, hybrydowych); follow up – zapewnienie pracownikowi wsparcia po szkoleniu/kursie; szkolenia, kursy kończące się walidacją i certyfikacją; krótsze, modułowe kursy/szkolenia.

Adresat rekomendacji:

NCBR (EFS)

8. Załączniki

Załączniki:

- Załącznik 1 Analiza SWOT
- Załącznik 2 Opisy dobrych praktyk
- Załącznik 3 Tabela rekomendacji
- Załącznik 4 Bibliografia